

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁŘSKÉ PREZENČNÍ STUDIUM

2012–2015

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Dominika Špičková

Historický vývoj českého národního školství 1774-1948

Praha 2015

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Jan Mattioli, Ph.D.

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR FULL-TIME STUDIES

2012-2015

BACHELOR THESIS

Dominika Špičková

Historical development of the Czech National Education
from 1774 to 1948

Prague 2015

The Bachelor Thesis Work Supervisor: PhDr. Jan Mattioli, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 1. 1. 2015

Dominika Špičková

.....

Poděkování

Chtěla bych poděkovat PhDr. Janu Mattiolimu Ph.D. za vedení práce a poskytnuté rady.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá analýzou historického vývoje českého národního školství od dob rakouského císařství, přes Rakousko-Uhersko a první republiku. Navazující část se zaměřuje na dobu okupace a Československo. Rozebereme si jednotlivé stupně škol podle zákonů platných v dané době, metody využívané k výuce, organizaci škol, školního roku i zkoušek. Většina velkých myšlenek je prezentována konkrétními osobami, a tak v práci nalezneme i životopisné údaje o pedagogických velikánech jako je Felbiger, Kindermann, Příhoda, Amerling a další.

Klíčové pojmy

Amerling, Felbiger, jednotná škola, Kindermann, lidové školy, Marie Terezie, povinná školní docházka, Příhoda, školní reformy, školní řád, vzdělávání.

Annotation

This bachelor thesis focuses on the development of the Czech education system since the existence of the Austro Hungarian Empire, the declaration of Czechoslovak independence and the German occupation of Czechoslovakia. The thesis analyses each educational level according to laws at the time, various methods used for education and school organization. Most of the greatest ideas used in this thesis are presented by specific individuals which allows the reader to find biographical data of some of the greatest experts on the topic of education such as Felbinger, Kindermann, Příhoda, Amerling and others.

Key words

Amerling, compulsory schooling, education, Felbiger, Příhoda, school reform, school rules, single structure, The Folk Schools.

OBSAH

ÚVOD	9
1 HABSBUŘSKÁ MONARCHIE	11
1.1 Historicko-kulturní přehled doby.....	11
1.2 Johan Ignác Felbiger.....	13
1.3 Rakouské školství	14
2 Školní řád 6. 12. 1774	15
2.1 O veřejném školním vyučování	15
2.2 O učitelích	17
2.3 O mládeži školou povinné	18
2.4 O vyučování a školní kázni	20
2.5 O domácím vyučování	21
2.6 O zjišťování výsledků vyučování.....	22
2.7 O dohledu na školství a o jeho vrchní správě	22
3 Příprava učitelů	23
3.1 Pospolná metoda	24
3.1.1 Pospolné čtení	24
3.1.2 Písmenková metoda	25
3.1.3 Tabelární metoda.....	25
3.2 Pololetní zkoušení	26
3.2.1 Organizace zkoušek a hodnocení	26
3.2.2 Odměňování žáků.....	27
4 Ferdinand Kindermann	28
4.1 Reformní školství v praxi.....	31
4.2 Poslední dědic.....	32
4.3 Vývoj školství v soukromé sféře.....	33
4.3.1 Karel Slavoj Amerling	33
5 Po revolučním roce	38
5.1 Velký květnový Hasnerův říšský zákon.....	39
5.1.1 Dohled nad školskými ústavami	39
5.1.2 Vzdělavatelé	41
5.1.3 Obecné školy	42
5.1.4 Školní rok.....	43
5.2 Hodnocení žáků	44
5.2.1 Škola obecná	44
5.2.2 Škola měšťanská	45
6 Československo	47
6.1 První republika	47

6.1.1	Zákon o školách obecných a občanských	48
6.1.2	48	
6.1.3	Střední školství	49
6.1.4	Vzdělávání učitelů.....	51
6.2	Václav Příhoda	52
6.2.1	Cesta ke škole jednotné	53
6.2.2	Pokusné školy.....	56
7	Válečná a poválečná léta	57
7.1	Židovská otázka	57
7.2	Tereziánská výchova	58
7.2.1	Chlapecký domov L 417	59
7.2.2	Ilegální výuka	60
7.3	Poválečné dění.....	60
	ZÁVĚR.....	63
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	66
	SEZNAM ZKRATEK	69
	SEZNAM OBRÁZKŮ a TABULEK	70
	SEZNAM PŘÍLOH	71
	PŘÍLOHY	I
	Příloha A – Ukázka textu Methodenbuch.....	I
	Příloha B – Dotace hodin na školách obecných.....	II
	Příloha C – Třídní kniha	III
	Příloha D – Docházka a prospěch	IV
	Příloha E – Čtvrtletní hodnocení.....	V
	Příloha F – Propouštěcí listina.....	VI
	Příloha G – Propouštěcí vysvědčení	VII
	Příloha G – Propouštějící vysvědčení.....	VII
	Příloha H – Žádost k připuštění k učitelské zkoušce dospělosti.....	VIII
	Příloha CH – Titulní strana Vedem	IX
	Příloha I – Ukázka z časopisu Vedem	X

ÚVOD

Vývoj školství je stále aktuální otázkou, na kterou by se nemělo zapomínat v žádné době. Autorka považuje historickou analýzu školství za základní krok pro ohlédnutí se za tím, co již ve školství bylo zavedené a co se zrušilo. Jako začátek si vybrala období, ve kterém se přeměnila pozice státu vůči výchově a vzdělávání, a to v období vlády Marie Terezie. V průběhu celého vývoje školství, je možné spatřovat neustálé snahy o vybudování nového systému, který ve chvíli, kdy začíná fungovat, bývá přeměněn nebo zrušen. Tyto reformy by se daly přirovnat k domečku z karet, který ač je pevný, tak ho může kdokoli zbořit, i když by bylo kolikrát lepší společně budovat další patra a přístavby, dochází ke zbytečnému ničení.

V prvních kapitolách je rozebrán vývoj školství vycházející z myšlenek Felbigera a Kindermanna, kteří jsou zajisté velmi výraznými osobnostmi své doby, jejichž přínos je úctyhodný i pro dnešní dobu. Nesmíme ale zapomínat i na vývoj ve sféře soukromé, který měl velký vliv na výchovu a vzdělávání, tyto školy se otevíraly buďto z důvodu neschopnosti státu zřizovat takové množství ústavů, nebo jako prestižnější školy pro majetné. Školství, ač se to zdá nesmyslné, se vyvíjel i ilegálně, a to za dob války, kdy docházelo ke vzdělávání židovských dětí, které měly zákonem odepřený nárok na výuku. Jedním z dalších bodů je samozřejmě i prvorepublikový vývoj, který stále stavěl na pozůstatcích habsburského školství a nový ucelený školský řád byl stále odkládán. Dokončen byl až po druhé světové válce, kdy se i prostí lidé snažili o vybudování školy jednotné, která by složila široké veřejnosti bez rozdílů pohlaví, majetku či vyznání. Forma této školy byla několik let diskutována a rozebírána, měla být jednotná, přitom vnitřně diferenciovaná, což by žákům usnadňovalo průchod, ale i přes to vše se prosadila jen ve velmi okleštěné podobě, kterou si rozebereme v samotném textu práce.

Za základní dokumenty pro analýzu školství autorka považuje především samotné školské zákony, předpisy a doporučení, které v dnešní literatuře nemají žádné systematické zastoupení a ve velké části ani transformaci do dnešního jazyka, což je viditelné například v díle Felbigera, které si můžeme prohlédnout v přílohách.

Svázanost se studovaným oborem se může někomu zdát nejasná, avšak, kde jinde by se mělo začínat s poznáním než v samotných počátcích vzdělávání, pokud nehledíme na vývoj již od antiky, kde je položené velké množství filosofických směrů i myšlenek, ze kterých spousta autorů a reformátorů vychází dodnes, známé jsou

i antické školy, které si mohli dovolit většinou jen svobodní občané mužského pohlaví, kteří na to měli dostatečné finance, a tím se rozsah školství netěšil takové hojnosti. Právě proto se autorce zdá politizace školského systému tím pravým mezníkem pro vývoj a kultivaci člověka, jako celku již od jeho narození až do konce života.

1 HABSBUŘSKÁ MONARCHIE

1.1 Historicko-kulturní přehled doby

Habsburská monarchie je oficiálním názvem evropského státního útvaru, který existoval v letech 1526-1804. Rakouská monarchie se skládala z Rakouského arcivévodství, ze Zemí Koruny České a Uherského království. K rozsáhlým školským změnám došlo za vlády Marie Terezie (1740-1780) i Josefa II. (1780-1790). Příprava školské reformy sahá až do období po prohrané sedmileté válce (1756-1763). Zřizovaly se kapitalistické manufaktury, u kterých bylo důležité mít pracovní sílu, která bude vyučena v oboru, to bylo důležité i pro nové uspořádání lidového vzdělání, které mělo rozvíjet ekonomiku.

*"Absolutní suverenita rakouského panovníka, jež se stala předpokladem prováděných opatření, měla být upevněna posílením ústřední byrokratické státní moci, důsledným redukováním stavovských privilegií, výrazným oslabením tradičního zasahování církve do státních záležitostí a radikálním omezením místní i národní autonomie dědičných zemí habsburské monarchie."*¹ Díky tomuto došlo k centralizaci soudní, politické a správní moci. Dříve samostatné kanceláře české a rakouské byly 1.5. 1749 sloučeny s unifikovaným právem jak pro obyvatele Rakouska, tak i Čech. Což bylo další omezení české samostatnosti a česká královská koruna byla převezena do Vídně. Roku 1769 byl vydán první rakouský trestní zákoník, známý jako *Constitutio criminalis Theresiana*.

Pomalou docházelo k rozkladu feudální společnosti ve prospěch kapitalistické. Zakládaly se první manufaktury, například v Homím Litvínově (1715), při kterých byly školy pro děti od 7 do 15 let, pokud rodiče souhlasili, aby se děti učily řemeslu, byli zde sirotci, tuláci a děti chudiny i řemeslníků. Děti byly zaměstnávány od 5 do 22 hodin. Vyhrazená dopolední hodina byla věnována takzvanému triviu (čtení, psaní, počítání) a večerní se zaměřovala na odborný výcvik.

¹: FELBIGER, Johann Ignaz et al. *Felbiger a Kindermann: reformátoři lidového školství*. Vyd. 1. V Praze: Státní pedagogické nakladatelství, 1986. 214 s. Z dějin pedagogiky; sv. 26, s. 11.

Evropské vyšší a vysoké vzdělávání stálo na latině a teologii, což bránilo dalšímu vývoji, a proto se Marie Terezie snažila od počátku gymnázia svěřit do rukou státu společně s nově vznikajícím odborným školstvím.

Stěžejním krokem bylo založení dvorské studijní komise ve Vídni roku 1759. Tato komise se snažila napravit školství v čele s arcibiskupem Migazzim, Gerhardem van Swietenem² jako místopředsedou a jedním z předních rádců panovnice. V šedesátých letech 18. století bylo i v Rakousku přikročeno k vytvoření obecné školy v rámci reforem, radikálně prováděných v oblasti státní správy i školství a osvěty, výchovy a vzdělávání.³

Jako příznivce školských reforem můžeme označit i K. J. Seibta, který se 19. 11. 1763 stal prvním laickým profesorem krásných věd na pražské univerzitě. Život univerzit se snoubil s učenými společnostmi, které vznikly po západoevropském vzoru i v Čechách a na Moravě během roku 1773-1774. Tato společnost prošla roku 1784 reorganizací a stala se z ní veřejná instituce s názvem Česká společnost nauk (Societas Scientiarum Bohemica, Böhmische Gesellschaft der Wissenschaften), 1790 od Leopolda II. získala přízvisko Královská. Společnost zasedala v sále knihovny Klementina a pravidelně vydávala týdeník s názvem Prager gelehrte Nachrichten⁴ a později Abhandlungen.⁵ Za hlavní zakladatele této společnosti můžeme považovat Ignáce Borna, Ignáce Cornovu a F. J. Kinského.

Během 60. -70. let 18. století se stále řešila otázka, kdo má zřizovat školství. Jezuité, nebo stát? Vše bylo rozhodnuto díky papežovi, který ve svém breve jednoznačně odsoudil Tovaryšstvo Ježíšovo a díky tlaku evropských panovníků jezuitu zrušil (21. 7. 1773). Toto umožnilo zásadní reformy ve školství. Majetek propadl do státního vzdělávacího fondu. Jezuitské latinské střední školy byly přeměněny na školy německé a v Čechách se zaváděla němčina místo latiny.

² Ovlivněn jansenismem, který vystupoval v podobě opozičního nápravného hnutí působícího uvnitř katolické církve v průběhu 17. a 18. století zejména ve Francii v duchu učení nizozemského teologa Cornelia Jansena odmítalo toto hnutí vycházející z katolicismu a v mnoha aspektech se blíží protestantismu, náboženskou nesnášenlivost hlášanou především jezuitu a v intencích augustinismu (filozofické a logické učení sv. Augustina) zdůrazňovalo význam hluboké citové zbožnosti. (FELBIGER, Johann Ignaz et al. *Felbiger a Kindermann: reformátoři lidového školství*. Vyd. 1. V Praze: Státní pedagogické nakladatelství, 1986. 214 s. Z dějin pedagogiky; sv. 26, s 14)

³FELBIGER, Johann Ignaz et al. *Felbiger a Kindermann: reformátoři lidového školství*. Vyd. 1. V Praze: Státní pedagogické nakladatelství, 1986. 214 s. Z dějin pedagogiky; sv. 26, s 14

⁴Pražské učené zprávy

⁵Pojednání

1.2 Johan Ignác Felbiger

Opat a reformátor školství, syn poštmistra⁶, se narodil 6. 12. 1724 ve Velkém Hlohově ve Slezsku. Po dokončení gymnázia, pokračoval ve studiu teologie ve Vratislavi. Po dvou letech byl z důvodu úmrtí obou rodičů donucen stát se domácím učitelem. V roce 1746 vstoupil do řádu Augustinů a o dva roky později byl vysvěcen na kněze. Za deset let se stal opatem kláštera v Zaháni. Během cesty do Berlína se mu naskytla příležitost seznámit se s literární a tabelární metodou⁷, které pak velmi propagoval. Na své farní škole v Zaháni roku 1761 zřídil tisk pro potřeby školy, což byly například metodické návody pro učitele či nové učebnice, dále zavádí i novou metodu a tou je hromadná výuka neboli zaháňskou vzdělávací metodu po vzoru Komenského. Dalšími jeho prosazenými reformami se stala roku 1763 povinnost navštěvování nově zřízené vysoké školy pro učitele, dále rozdělil výuku zvlášť pro chlapce a dívky, určil věk, ve kterém se žáci budou vzdělávat, a to od šesti do dvanácti let, neopomínal ani odpočinek a rozdělil školní rok na zimní a letní běh, který byl zakončen prázdninami, zavedl i jednotný rozvrh pro malotřídní vesnické školy, tím vším upoutával pozornost i v ostatních církvích.⁸ Tato osvěta školství končí se smrtí ministra Ernsta Wilhelma von Schlabrendorfa, který byl velkým zastáncem reformy školství.

Johann Ignác Felbiger

Zdroj⁹

⁶ Císař Karel VI. povýšil rodinu do šlechtického stavu.

⁷ literární neboli písmenková metoda byla využívána, když se žáci měli naučit nějakou větu z paměti, učitel zapsal první písmena z každého slova ve větě, na tuto metodu dále navazuje metoda tabelární, která složila jako organizér látky, kde bylo rozčleněno učivo do skupin dle předmětů opět jen ze začátečních písmen.

⁸ Weber, N. (1909). Johann Ignaz von Felbiger. In *The Catholic Encyclopedia*[online]. [3. 1. 2015]. New York: Robert Appleton Company. Dostupné z: <http://www.newadvent.org/cathen/06027a.htm>

⁹ Johann Ignaz von Felbiger. In *Wikipedie* [online]. 2008. [12. 12. 2014]. Dostupné z: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Johann_Ignaz_Von_Felbiger.jpg

1.3 Rakouské školství

V době, kdy Felbiger už dokončoval svou působnost v pruském Slezsku, docházelo ve Vídni k postátnění školství, které mělo být reformováno podle vzoru normální školy ve Vídni s ohledem na nízký stav financí ve státní kase po prohraných válkách. Marie Terezie pověřila své ministry v zahraničí, aby sledovali školské systémy a reformy, nejvíce se jí zalíbil svým filantropickým¹⁰ přístupem J. I. Felbiger, a tak po domluvě s pruským králem Bedřichem II¹¹. byl Felbiger vyslán do Vídně.

1. května 1774 přijel ve vší síle a hned se pustil do zadané práce, což byla reforma škol a proškolení budoucích školských úředníků. Po sedmi měsících byl hotov a schválen Marií Terezií školní řád. Vyhlášen byl od 6.12 1774 pod názvem **Allgemeine Schulordnung für die deutschen Normal-, Haupt- und Trivialschulen in den sämtlichen kaiserlichen Erbländern** (Všeobecný školní řád pro německé normální, hlavní a triviální školy ve všech císařských dědičných zemích). Řád předepisoval především vzdělávací povinnost žákům od šesti do dvanácti (třinácti) let obou pohlaví, tato povinnost však nebyla pro všechny. Děti z vyšších vrstev mohli mít stále domácího učitele, a tak stále nemůžeme hovořit o povinné školní docházce. Dalším okruhem, kterému se řád věnoval, byli nejrůznější organizačně správní doložky, díky kterým mohlo školství fungovat. V neposlední řadě byla pozornost věnována i hodnocení žáků, metodám výuky i dozoru nad školami.

Všeobecný školní řád

Zdroj¹²

¹⁰ filantropismus: pedagogický směr v duchu přirozené, přírodní výchovy

¹¹ **Fridrich II. Veliký** (německy *Friedrich II. der Große*, česky **Bedřich Veliký**)

¹² Vlastní fotografie

2 ŠKOLNÍ ŘÁD 6. 12. 1774

Autorka uvádí přímý přepis z první části Všeobecného školního řádu pro německé normální, hlavní a triviální¹³ školy ve všech císařských dědičných zemích. Pojednání jsou celkem čtyři.

2.1 O veřejném školním vyučování Zřízení a zařízení škol

§4

„Ve všech menších městech a městysech a na venkově alespoň v těch místech, kde jsou farní kostely nebo v jejich blízkosti filiální kostely, musí být zřizovány obecné nebo takzvané triviální školy, v nichž bude dětem přednášeno náboženství nebo jeho dějiny, jakož i mravouka, poznávání písmen, slabikování a čtení tištěných a psaných textů, kurentové písmo, čtyři druhy početního umění a jednoduchá trojčlenka. Nebude zapomenuto ani na to, jak spravovat své záležitosti a vést své hospodářství. (...)

§5

(...) Při zřizování učeben je třeba dbát na dostatečný přístup světla a na vyhovující prostor pro příslušný počet školních dětí. Učebny přitom nesmějí být příliš velké, aby se v zimě nespotřebovalo mnoho dříví, ale také ne příliš malé, neboť je nutno, aby všichni žáci seděli pohodlně. (...)

§9

V Každém okrese, čtvrti nebo obvodu má být nejméně jedna hlavní škola. V každé takové škole mají působit nejméně tři, nejvýše čtyři učitelé včetně ředitele, ke kterým se připojuje katecheta. Vyučují ve třech učebnách. Kromě rozšířeného vyučování náboženství a všeho, co je zavedeno na školách triviálních, má být na hlavní škole vyučováno i těm předmětům, které částečně slouží studiu, ale částečně mohou být užitečné těm, kteří by se chtěli věnovat vojenskému stavu nebo stavu zajišťujícímu rozvoj zemědělství. (...)

Dále má být vyučováno počátkům latinského jazyka a nemělo by být opomenuto ani podání návodu, jak zpracovat písemná pojednání. Rovněž zde bude

¹³ někdy nazývané i jako školy vesnické

učeno kreslení, zeměměřičství a nejdůležitějším zásadám vedení domácího hospodářství a zemědělství. Mělo by být též vyučováno počátkům zeměpisu, dějepisu, zvláště se zřetelem k vlastivědě.

§ 12

V Každé provincii, a to v místě, kde je školská komise, budiž založena normální škola, jež se tak jmenuje podle latinského slova norma. Dává totiž směrnici, vzor všem školám v zemi působícím. V normální škole má být poskytováno nejen úplné vyučování všem předmětům pro městskou mládež nutným a užitečným, nýbrž musí tam být vzdělávání i učitelé pro ostatní školy ve všech užitečných věcech, popřípadě učitelé vzdělaní jinde se musí podrobit přísným zkouškám, jestliže chtějí být zaměstnáni v některém místě příslušné provincie.

Každá normální škola musí být obsazena jedním ředitelem a čtyřmi až pěti učiteli, mezi nimi i duchovní katechetou, kteří vyučují předmětům těchto čtyř hlavních směrů:

A. náboženství, a to

1. podle obvyklého pojetí vyučování obsaženého v diecézním katechismu,
2. systematicky podle čítanky k tomu účelu sestavené,
3. metodou historickou, jakož i
4. základům mravouky;

B. jiným nepostradatelným a pro všechny stavy nutným oborům, podobným oněm probíraným v triviálních a hlavních školách;

C. předmětům sloužícím jako příprava ke studiu nebo k měšťanským živnostem, podle potřeby též předmětům, které mají pak být vyučovány na hlavních školách jako mluvnici mateřského jazyka, úvodu k písemným pojednáním na témata nejčastěji se vyskytující, jakož i úvodu do latinského jazyka. (...) Rovněž mechanice, kreslení s kružítkem a pravítkem, jakož i podle ruky;

D. znalostem povinností a vlastností řádných učitelů, potřebných k přípravě pro budoucí učitelský úřad. Dále správné vyučovací metodě, umění, jak zajišťovat kázeň i jak správně vést katalogy žáků.

Ve škole je nutné podat žákům alespoň krátké poučení o každé provincii státu. Zejména se má mládeži dostat poučení o:

- a) počátcích osídlení,
- b) obrácení původních obyvatel na křesťanskou víru,
- c) podstatě náboženství,
- d) původu vládců,

- e) *změnách vládních forem,*
- f) *jiných znamenitých a podivuhodných událostí.*¹⁴

Z toho všeho je jasné, že vznikaly tři typy škol, které měli zajišťovat vzdělávání, a tím i blaho státu po celém Rakousku. Ale méně známými jsou dívčí školy, které se lišily tím, že v nich probíhala i výuka domácích, ručních prací jako je pletení, šití, předení vlny, zpracování lnu. Nemělo se zapomínat ani na správné a mravné vychování, kterému se měli učit od učitele, který by jim byl vzorem. Jak už Komenský ve svém díle *Informatorium školy mateřské* upozorňuje, dítě je vychováváno nejprve matkou, a tak by měla být vzdělaná ve věci výchovy dětí.

Proto bylo nutné zakládání těchto škol pro dívky. Jak Štverák¹⁵ konstatuje, pokud děvčata neměla příležitost studovat na některé dívčí škole, musely navštěvovat školu obecnou společně s chlapci, mezi které nesměly být zařazovány.

Dále Štverák dělí první ujednání na několik podkapitol, a my se na ně podíváme. Nazývají se O učitelích, na které navazuje O mládeži školou povinné, další část je O vyučování a školní kázni, kde se píše především o nových metodách.

2.2 O učitelích

Učitelé se dělili několika způsoby, ale tím hlavním rozdělením bylo dle toho, jestli to byl učitel náboženství nebo vyučoval jakýkoli jiný předmět. Nejprve se podívejme na učitele, kteří vyučují náboženství, ti měli na škole hlavní a normální povinnost vyučovat alespoň jednou týdně. Oprávnění k vyučování byli duchovní vyučující nebo katecheti. Ve škole triviální musel vikář nebo farář zajistit, že proběhne výuka jedenkrát až dvakrát týdně. Tito duchovní museli mít vědomosti v rozsahu látky ze vzorové školy. V menších městech a vsích se musel školmistr podílet na pomoci při výuce náboženství. Především měl pomáhat žákům si vše správně zapamatovat, pokud se učili žáci složitější části, učitel látku rozvrhnul do tabelární metody a vyložil látku bez svého přičinění, neboť to nebylo v jeho kompetencích, řídil se pouze podle katechovy čítanky. Aby učitel vše vykládal správně a mohl děti z náboženství zkoušet, bylo nutné, aby se účastnil hospitací na výuce náboženství.

Nyní se podíváme na druhou skupinu vyučujících, a tím jsou běžní vzdělavatelé, kteří své vzdělání nabyli na škole normální nebo na blízké hlavní, kde

¹⁴ FELBIGER, Johann Ignaz et al. *Felbiger a Kindermann: reformátoři lidového školství*. Vyd. 1. V Praze: Státní pedagogické nakladatelství, 1986. 214 s. Z dějin pedagogiky; sv. 26, s. 98-102.

¹⁵ Tamtéž, s. 100-101.

musel získat doporučení od ředitele. Aby současní učitelé nemuseli končit se svým řemeslem, normální školy pořádaly kurzy, kde se mohli seznámit s novými metodami a školními předpisy. Jediný, kdo měl ze zákona udělenou výjimku, že nebude stíhán za nevyužívání inovativních metod, byli staří školmistři, ti užívali metod pouze dle svého zvážení, pokud ale sami chtěli, metody využívali. Na každé škole se muselo sledovat, zda každý vyučující je řádně vzdělán. Například ti, co žádali o místo v Čechách, museli komisi předložit vysvědčení ze školy normální, děkanský atest s potvrzením jejich dobrého mravu a dekret od patrona.

Plat učitelů se lišil v přímé úměře k vzdálenosti od města, protože na vesnici není život tolik drahý a náklady jsou zde minimální. Na škole hlavní a normální měl ředitel i učitel plat pevný, ke kterému náleželi ještě naturálie, jako byl například byt. Obce měly povinnost vyživovat učitele. Nejlepší podle zákona bylo přidělit učiteli nějakou půdu, na které by mohl hospodařit. S ohledem na ekonomickou situaci bylo lepší dát učiteli dobytek, seno, obilí, zrní a jiných plodin než výplatu. V některých krajích byla zavedena i daň na školství, která připadala na každého opatřeného rodiče bez ohledu na věk dítěte. Pokud i přes to nebylo na učitelův plat, použily se příjmy církve, protože jim učitelé zastupovali žalmistu. Jelikož i přes to plat učitele byl nevelký, směli si vhodným způsobem přivydělávat, ale pouze zaměstnání, které by nezneuctvovalo jeho postavení, nebránilo ve výuce a neohrožovalo ho to na zdraví. Řemeslo, chov nebo pěstování nějakých plodin byl doporučovaný způsob přivýdělku.

2.3 O mládeži školou povinné

Žáci od šestého roku, pokud nemají možnost domácí výuky, by měli navštěvovat některou z německých škol. Několik dní před začátkem školního roku musí rodič či opatrovník u ředitele školy zapsat nového žáka. Nástup během roku není možný. Výuka byla rozdělena na zimní a letní kurs, které se dále dělí na měsíce a týdny. Výuka byla dopolední i odpolední. Na vsích vyučování probíhalo od 7-10, ve městech od 8-11 hodin. Odpolední výuka byla od 14- 16 hodin.

V zákoně je jasně naznačováno, že pokud dítě do školy nebude moci kvůli tomu, že nemá dostatek oblečení na zimu, aby se mohl vypravit, nebude za to nijak stíháno, ale nemělo by docházet k tomu, že dítě bude zneužíváno k práci během toho, co by měl být ve škole. Úlevy měly venkovské děti v letním běhu od devíti do dvanácti let, mládež do dvaceti let měla docházet v neděli na dvě opakovací hodiny. Každá škola měla dva seznamy, v jednom byly vypsány všechny děti, které věkově spadaly už do školní docházky a druhý seznam, do kterého učitelé sepisovali, kdo přišel nebo

se nedostavil. Z druhého seznamu se jednou za měsíc přepisovaly údaje o tom, jak často žák chyběl během jednoho měsíce a během celého roku.

školní list pilnosti (1. část)

Namen der Schüler.	Verzeichniß über den Fleiß der Schüler im Monat																				
	M.		S.		F.		E.		R.		S.		F.		E.		R.				
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
Albrecht Franz	//	//	/	/	/	//	//	.	.	/	.	/	.	/	
Brand Joseph	/	/	//	/	/	/	.	/	.	/	
Eßli Anton	//	//	/	/	/	//	//	.	.	/	.	/	.	/	
Drummig Karl	/	/	//	/	/	/	.	/	.	/	

Erklärung
 Der erste Strich in jedem Fache zeigt, daß der Schüler in der Vormittagsstunde
 Der zweite Strich zeigt die Anwesenheit des Schülers in der Nachmittagsstunde.
 Ein Punkt bedeutet, daß das Kind zu spät gekommen sey.
 Durch einen leeren Platz wird die Abwesenheit des Schülers angezeigt.
 Der Buchstab X. bedeutet Recreation, S. Sonntag, F. Feiertag, V. Vacanz.

Zdroj¹⁶

¹⁶ *Allgemeine Schulordnung für die deutschen Normal-, Haupt- und Trivialschulen in sämtlichen Kaiserlich-Königlichen Erbländern* [online]. Wien, 19.5.2011 [cit. 2015-02-09]. Dostupné z: http://books.google.cz/books/about/Allgemeine_Schulordnung_f%C3%BCr_die_deutsch.html?id=SmFJAAAACAAJ&redir_esc=y

Důraz byl kladen na pospolné vyučování, které bylo časově výhodnější, všichni žáci dělali vše společně. Jednou z využívaných metod bylo například pospolné čtení, kde četli všichni žáci najednou, avšak až v době, kdy ovládali abecedu bez zaváhání. Po přečtení jim vyučující pokládal otázky o přečteném, tím si ověřoval pozornost žáků při čtení a žáci museli zaměřit svou pozornost na čtený text, aby po jeho přečtení byli schopni zodpovídat otázky. Další důležitou součástí výuky byla katecheze, která je vysvětlována jako promyšlené vyučování formou otázek, kdy žák musí z předchozích znalostí či daného textu odpovědět. Na učiteli je poté správné posouzení odpovědi a třeba i doplnění nebo zkrácení. Z toho je tedy jasné, že katecheze zde nebyla jen věcí náboženskou. Vše, co se zde žáci naučí, musí umět i nějak reprodukovat.

Každý dobrý pedagog by měl být k dětem přívětivý, spravedlivý, ale i přísný. „*Použije i trestu, když selže láska.*“¹⁸ Trestu by měla přecházet varování, poté hrozba, a když ani jedno nepomůže, teprve poté má dojít ke spravedlivému trestu. Nikdy nesmí být trestáno za chyby pro nedostatečný rozum či paměť. Mezi povolené tresty byly zařazeny: metla, rákoska a odebrání některých výhod žáka. Nezapomínalo se ani upozornit na to, že dítě je křehké a nesmí se využívat jiných nástrojů pro trestání jako je třeba tahání za uši, bití přes ruce, to vše bylo naprosto vyloučené.

Pokud učitel trestá, měl by umět žáka i odměnit, a to pochvalou. Výborní žáci mohou být udáváni jiným za vzor a být zapsáni v četné listině. Vždy na konci školního roku byli vyhlášeni nejlepší žáci, kterým se za odměnu dávala kniha.

2.5 O domácím vyučování

Soukromí učitelé musí mít vzdělání ze školy hlavní či normální, kde se učí přímo domácímu vychovatelství společně s novými metodami. Práci učitele by měli sledovat i rodiče, zda jejich potomek umí vše naučené, jedině tak je možná kontrola učitelovy práce. Soukromí učitelé se musí řídit vším jako učitelé ve školách, kde dochází k pospolnému vyučování, od učebnic až po dokumenty. Pokud vyučuje několik dětí naráz, musí se věnovat i pospolnému čtení.

¹⁸ FELBIGER, Johann Ignaz et al. *Felbiger a Kindermann: reformátoři lidového školství*. Vyd. 1. V Praze: Státní pedagogické nakladatelství, 1986. 214 s. Z dějin pedagogiky; sv. 26; s. 119.

2.6 O zjišťování výsledků vyučování

Problematika zkoušení a zkoušek byla také jasně dána, a to každé pololetí měl být žák přezkoušen pod dozorem poroty, která se skládala z učitele, faráře a úředníků, zkoušky byly veřejné a mohl na ně kdokoli, dokonce mohl pokládat i otázky, ale pouze ty, které byly v souladu s knihami. Žáci, kteří nezvládli látku určenou na rok, museli v dalším roce opakovat studium předmětu. Ve dvanácti letech mělo dítě obdržet osvědčení o znalostech, pokud nebyly dostačující, musely se dále vzdělávat.

Po povinné školní docházce byly připraveny ještě opakovací kurzy, které probíhaly v neděli po bohoslužbě. Každý, kdo zaměstnával mládež, musel umožnit jejich přístup na tyto hodiny do dovršení dvacátého roku věku nebo dokud řemeslný učeň nezískal tovaryšský list.

2.7 O dohledu na školství a o jeho vrchní správě

Kontrolu nad správnou činností škol měli vykonávat dozorcí světští (především ekonomickou a politickou činnost školy) a duchovní (ti se měli zaměřovat spíše na stránku morální a literární). Kontrolováno mělo být vybavení, atest učitele, práce učitele, soukromí učitele, předepsané učebnice a jejich cena pro žáky (kontrola bezplatných učebnic pro nemajetné a chudé), kontrola docházky a přiměřené donucování záškoláků k řádné docházce.

Výběr dozorců náležel magistrátům a hospodářským úřadům, takže měli povinnost hlídat správnou činnost těchto úředníků. Zároveň zde byla povinnost seznamovat dozorce s novými školními nařízeními, které dozorcí museli dále předkládat učitelům k opsání.

Od roku 1760 byla zřízena studijní komise pro každou provincii zvlášť, jejímž předsedou byl vídeňský arcibiskup.

3 PŘÍPRAVA UČITELŮ

Felbiger začíná svou písemnou činnost pro osvětu učitelů již v Prusku, kde mu vychází dílo **O vlastnostech, vědomostech a chování dokonalých učitelů**. Ukažme si názornou ukázkou jeho názorů, která je citována Štverákem: „*Cožpak jest možné, aby lidé, kteří sami s bídou sotva něco písemně sesmolí, kteří neumějí říct kloudně ani jednu jedinou větu, aniž by se několikrát nezakoktali, a kteří čtou se spoustou chyb, protože v celém svém životě nikdy nebyli zvyklí se nad ničím namyslet a něco samostatně vyjádřit, lidé, kteří v době, kdy sami byli žáky, pouze přeplňovali svou paměť slovy, aniž by se snažili porozumět jejich významu a vzájemné souvislosti, cožpak je vůbec možné (a každý rozumný člověk to musí uznat), aby tací lidé během pouhého jednoho jediného měsíce nebo nějakých šesti týdnů (a to se jim ještě zdá být dlouhá doba) se naučili všemu potřebnému pro svůj úřad a k tomu si ještě osvojili umění jak s úspěchem vyučovat mládež?*“¹⁹ Jak název vypovídá, v knize se můžeme dočíst o tom, co by mělo být učitelům za vlastní, od vlastností, po vědomosti, další část je věnovaná jednotlivým předmětům, které musí učitel vyučovat a v neposlední řadě se zabývá i tím, jakým způsobem musí na žáky působit. Toto své dílo přepracoval a znovu vydal ve Vídni (1774/1779) pod názvem **Nezbytná příručka k potřebě učitelů německých škol**.

Avšak tím nejdůležitějším dílem byla takzvaná **Methodenbuch**²⁰(1775), která se českého překladu dočkala již v roce 1777 a jako dvojjazyčné²¹, dvousvazkové, třídílné dílo se začala v Praze tisknout.

¹⁹ Tamtéž, s. 32.

²⁰ Kniha metodní pro učitele německých škol v císařsko-královských dědičných zemích, ve které je podrobně uvedeno, jak by vyučovací způsob ve školním řádu pro tyto země nikoli pouze všeobecně, ale také v předepsaném vyučovacím předmětu zvláště měl být používán. Vedle přesného určení, jak by učitelé škol ve všech oblastech svého úřadu, jakož i ředitelé, dozorcí a vrchní dozorcí, měli postupovat, aby náležitě zachovávali školní řád (6 listů, 508 stran a 4 vložené tabulky) [Methodenbuch für Lehrer der deutschen Schulen in den kaiserlich-königlichen Erbländern darinn ausführlich gewissen wird, wie die in der Schulordnung bestimmende Lehrart nicht allein überhaupt, sondern auch bei jeder jedem Gegenstände der zu lehren befohlen ist soll beschaffen sein. Nebst der genauen Bestimmung wie sich sie Lehrer der Schulen in allen Teilen ihres Amtes ingleichen die Directoren, Oberaufseher zu leisten (6 Blatt, 608 Seiten und eingelegte Tabellen)].

²¹ Kniha byla psána německo- česky, liché strany jsou v německém jazyce a protilehlá strana je přeložena do češtiny.

3.1 Pospolná metoda

V Knize metod se můžeme dozvědět, jaké má pospolná metoda výhody a jak s ní zacházet, protože je to metoda do té doby neznámá, Felbiger²² vysvětluje učitelům, jak mají své zaměření z jednoho žáka rozšířit na celou třídu. Vyzdvihuje zde, že pozorní a pilní žáci mohou jít příkladem nepozorným a líným žákům, které postupně k učivu svou horlivou prací přivábí.

3.1.1 Pospolné čtení

Jak konstatuje Felbiger²³, metoda společného předčítání by se měla hned od počátku korigovat v hlasitosti žáků, jelikož nebylo možné, aby sto dětí četlo plným hlasem. Pokud to bylo možné, jak radil Felbiger, třída by se měla rozdělit po patnácti až dvaceti žácích, kteří budou číst pohromadě. Pokud jsou ve třídě velké rozdíly v dosažené úrovni čtení, je možné rozdělit žáky po skupinách na výborné, střední a pomalé, kteří v těchto skupinách budou pospolně číst. Pokud chce učitel z nějakého článku žáky zkoušet, je dobré, aby ho nejprve přečetl nahlas nejlepší čtenář ve třídě, a pak ještě několikrát různými způsoby celá třída. Číst se může po lavicích, skupinách nebo jiného libovolného určení. Pokud dojde ke zkoušení, mohou žáci hledět do knih a odpovědi číst. Když dojde ke zkoušení z nějakého velmi známého textu, vše musí být zpaměti bez pomoci knihy.

Musí se dávat pozor na to, aby všechny děti měli stejné knihy, totožného vydání. Dále musí neustále žákům připomínat, že během čtení musí být v pozoru a vnímat čtené, aby byli schopni po přečtení zodpovídat otázky. Při samotném čtení musí učitel sledovat, jestli nedochází ke zbytečnému protahování, zalykání se po každé slabice, špatné intonaci na konci věty, všelijaké hltavosti a lapání, aby všem prohrškům mohl zabránit již v začátcích.

²² FELBIGER, Johan Ignác. *Methodenbuch, Kniha methodni pro učitelé českých Sskol w cýsařských královských zemich, w niž důkladně, a zdádmě se okazuje, jakby w sskolnjm řádu určitý způsob včeni netoliko wesměs, ale y zwlásstně, při každé k učeni nařjzené wěcy, zřiditi se měl. Mimo přimozpráwného vstanoweni, jakby se učitelowé sskolni we wssech dilech swého auřadu, též podobně Ridítelowé zachowati měli, by sskolnimu řadu náležítě zadost včiniili.* [eKniha]. Praha: c. k. školská knihtiskárna, 1777, 17. 4. 2014 [cit. 2015-01-13]. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=c4BcAAAACAAJ&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_summarry_r&cad=0#v=onepage&q&f=false, s 33-55., s. 2-9.

²³ Tamtéž, s. 13-23.

3.1.2 Písmenková metoda

Vše co chceme, aby zůstalo uchované v paměti z nám známých textů, přepisujeme jen začátečními písmeny, jak říká Felbiger²⁴. Ve škole to vypadalo tak, že učitel vyřkl slovo a zapsal počáteční písmeno. Tak přepsal celou větu. Musel dbát pravopisu, jakožto psaní velkých a malých písmen. Věta mívala přibližně kolem pěti nebo šesti slov. Učitel a žáci společně tak dlouho opakovali, dokud neznali všechna slova nazpaměť. Během toho, co žáci odříkávali jednotlivá slova, učitel ukazoval (prstem nebo proutkem) vždy na k tomu patřící písmeno na tabuli.

Když se takto naučili žáci jednu část, mohl učitel pokračovat v další části. Když tímto způsobem odříkali celý článek, který se měli naučit, zkoušel učitel umazávat pár písmen, pak si vybral několik žáků, jestli to zvládnou i bez nich. Pokud se jim to povedlo, smazal celý nápis a nechal je to odříkat bez vizuální pomůcky. Pokud nějaký žák měl stále problém, mělo mu být vysvětleno, že budou nápisy další. Mohl si pak nechat písmena zapsat od nějakého bystřejšího spolužáka, který by mu měl rád pomoci. Nic se nesmí ale uspěchat jak připomíná Felbiger, písmena se musí naučit většina třídy a ne jen pár nejbystřejších.

Užitečnost byla shledávána v tom, že bez zbytečné námahy si žáci dokáží osvojit v krátkém čase to, co dříve by se učili celý den. Další pozitiva jsou v zdokonalování pozornosti a pracovitosti, které je kultivují i do pozdějšího věku.

3.1.3 Tabelární metoda

Nejprve si musíme vysvětlit, co je to tabele, ze které vychází celá metoda. Tabele můžeme chápat jako stručný výtah všeho důležitého, který je dále zapsán, aby zachovával pořádek a řád v knihách či v učení.

Felbiger²⁵ tabele popisuje jako strom vědění, který vychází od nejzákladnější myšlenky, na kterou navazují další v podobě větví, každá informace, která má stejnou hodnotu jako nějaká jiná je na stejném oddílu větví.

Učitel musí vytvářet tabele před zraky žáků, ale pouze pokud zdá dobře obsah. Pokud je začátečníkem, může si napsat na papír pomůcku, podle které se bude řídit. Měl by ji vypisovat na školní tabuli, která by byla dřevěná nebo plátěná a dalo by se s ní pohybovat nahoru a dolů. Nezapisují se do ní celá slova, ale postupuje se podle písmenkové metody.

²⁴ Tamtéž, s. 25-31.

²⁵ Tamtéž, s. 33-55.

3.2 Pololetní zkoušení

Smysl zkoušení byl Felbigerem²⁶ sledován především v tom, že rodiče i široká veřejnost měli možnost se přesvědčit o půlročních pokrocích žáků. Hodnocena mohla být i způsobilost učitele, jeho vliv na žáky a jejich intelektuální rozvoj.

3.2.1 Organizace zkoušek a hodnocení

Žák by své vědomosti měl nabývat postupně. Vždy od známého k méně známému až po neznámé a to vždy rozšiřovat o nové části. Každou novou vědomost a um, by měl umět využít i v praxi, k čemuž by jim měla být každá dobrá škola. Felbiger nadále neopomíná, že každá vědomost ale potřebuje čas, po který musí dozrát. Ta doba, po které je možné sledovat veškeré pokroky v poznání, v nárůstu vědomostí a způsobilostí je ideální ke školnímu zkoušení.

Učenci se zkouší podle dosaženého stupně vzdělání. Pro snadnější interpretaci výsledků byla nutnost zavést škálu v hodnocení žáků, která by usnadnila rozpoznání rozdílné úspěšnosti při završení zkoušek. Pro záznam výsledků sloužil formulář, ve kterém bylo speciální oddělení pro vyhodnocení zkoušek. Zde bylo vepsáno, čemu se naučil určitý žák a jak se choval při zkoušce. Každý učenec si musel s sebou na přezkoušení donést své portfolio, ve kterém měl uschované své spisy. S měsíční pravidelností psal každý žák čtvrt archu textu, která se zakládala právě do toho portfolio, které se nosilo k přihlídnutí ke zkouškám. Z toho bylo jasné, jak si žák zlepšil pravopis a krasopis. Bylo možné mít i takové knihy na počty. Hodnotitelé těchto textů nebyli učitelé, ale rozdílní dozorcí podle škol. Na školách normálních to byli vrchní dohlážitelé, ředitelé na školách hlavních a triviální škola měla vždy dozorce, který byl k jejímu místu určený.

Z důvodu, který byl zákonem daný, veřejně přístupných zkoušek, se musela vyvěsit pozvánka. Jedna měla být vyvěšená na škole, další na jiných vhodných místech. Důležité osoby zval sám učitel, nejlépe formou dopisu. Na listině o veřejně konané zkoušce muselo být určeno, kde a z čeho se zkouška bude konat, harmonogram dne a vymezený čas na zkoušku jednoho žáka, aby se dostalo na všechny stejným dílem. Dalším bodem byla literatura, ze které byli žáci vzdělávání a pokud se nestihla dobrat celá, tak konkrétně vypsána kapitola nebo odstavec, kam žáci s vyučujícím došli.

Před začátkem zkoušky měl starší premiant úvodní řeč, ve které se veřejnost mohla dozvědět o průběhu zkoušky a všech jejích náležitostech. Felbiger upozorňuje,

²⁶ Tamtéž, s. 187-210.

aby nedošlo k nařknutí, že žáci předem vědí, z čeho budou zkoušeni, předloží veleváženým přisedícím učebnice, ze kterých vyberou díl, kterého se bude zkouška týkat a z jaké části. Z důvodu spousty cizích tváří je hlavním zkoušejícím učitel, kterého žáci znají. Vybraná otázka by měla být z nějakého kratšího odstavce, aby odpověď nebyla zbytečně zdlouhavá, jelikož není možné v tak krátkém čase vyzkoušet všechny žáky z celé pololetní látky, musí být zkoušení namátkové. Každý žák si sebou ke zkoušce bere svůj šanon s písemnostmi na ukázkou pro vrchního dohlázeitele.

Zkušební den je rozdělen do dvou částí, kdy dopoledne a odpoledne jsou věnované jinému oddílu, jedna část zkoušek je věnovaná duchovním předmětům a druhá světským, Na konci zkoušení jsou slavnostně přečtena jména zkoušených, kteří vše úspěšně zvládli, aby na ně rodina i oni sami mohli být pyšní.

3.2.2 Odměňování žáků

Felbiger²⁷ stále vzpomíná na pozitivní motivaci žáků, která je mnohem účinnější než pohružky a kárání. Proto je důležité, především při příležitosti pololetního zkoušení, ocenit žáky. Pokud se najdou ve škole nějaké prostředky, je vhodné nejpilnějšimu darovat knihu, tabuli nebo mapu. Nejmravnější žák byl oceněn nějakým znamením cti a nejzbožnější krucifixem nebo modlitbou. Dárky nemusely být nijak drahé, hlavně se měl dávat pozor, aby se nerozdávali všem a za vše, museli připadat žákům vzácné, aby si jich stále cenili.

²⁷ Tamtéž, s. 211-231.

4 FERDINAND KINDERMANN

Ferdinand Kinderman von Schulstein, významná osobnost národního obrození a také osvícenství v Čechách, se narodil 27.9. 1740 ve vsi Království u Šluknova (Königswalde). Zesnul v šedesáti letech, tedy 25. 5. 1801 v Litoměřicích, kde byl také pohřben. Jako dítě z duchovně založené rodiny, šel na doporučení šluknovských duchovních po základní škole do Zaháňského kláštera, kde vystudoval gymnázium a živil se jako augustiánský choralista. Otec si přál, aby s ním pokračoval v jeho řemesle, což byl plátenický faktor, ale člověk tak ambiciózní šel svou cestou.

V roce 1760 se stal studentem filosofické fakulty, později teologie. I v Praze si Kindermann přivydělával hudbou, jelikož byl proslulý svou hrou na hoboj, sloužil mu, jako jeden ze zdrojů příjmu. Po dokončení studií v roce 1765 byl vysvěcen na kněze, ale stále ho lákala vědecká činnost, proto přijímá nabídku od hraběte Jana Buquoye²⁸ a stává se vychovatelem. Jako bonus k této činnosti bylo to, že měl možnost dále soukromě studovat. To vše přeměnil v konečný doktorát z teologie (ThDr.).

Po studiích byl kaplanem v Teplicích, až do roku 1771, kdy se stal učitelem náboženství v Praze na Hradčanech. V tomtéž roce se uvolnilo místo faráře v Kaplicích, na které byl pražskou arcibiskupskou konzistoří v polovině nastávajícího roku jmenován. Kaplice jako součást dědictví Jana Nepomuka Buquoye, který byl naprosto spokojený s předchozí vychovatelskou prací Kindermanna, není divu, že ho chtěl vidět na svých statcích. Jejich smýšlení se shodovalo, především ve vzdělávání, které mělo zajistit lepší podmínky, jak pro stát, tak i pro jeho panství. Tím vším si zasloužil volnost jako děkan při vedení školy v Kaplici. Prosperita školy se dostavila poměrně brzy a její velikost sahala až k monarchii, která kaplickou školu brala za vzor. Experimentoval se Zaháňskou metodou, společně s problematikou ve školství se snažil zápasit i s rozvojem manufakturní výroby, na kterou podle něj lidé nebyli dostatečně připraveni, jak zmiňuje Mrzena²⁹, a tak se snažil školství převádět i do praxe. To vše

²⁸ Podle internetové encyklopedie českého Krumlova, to byl původně francouzský šlechtický rod, který díky velitelovi Karlu Bonaventurovi Buqueyovi získal roku 1620 hojně množství statků, od Ferdinanda II. Habsburského, za porážku českého stavovského povstání. JAKUB, Martin. Buquoyové. In: *Encyklopedie Český Krumlov* [online]. 2006, 2015 [cit. 2015-01-14]. Dostupné z: http://www.encyklopedie.ckrumlov.cz/docs/cz/region_histor_buqoyo.xml

²⁹ FELBIGER, Johann Ignaz et al. *Felbiger a Kindermann: reformátoři lidového školství*. Vyd. 1. V Praze: Státní pedagogické nakladatelství, 1986. 214 s. Z dějin pedagogiky; sv. 26, s. 52.

nazýval jako výchovu k industrii, protože jen díky vzdělání mohli činit blaho pro sebe i stát. Tím vším se i podle Kaspery³⁰ snažil vymýtit chudobu.

Když Marie Terezie začala vytvářet v prosinci 1774 komisi pro Království české, která by řídila školství, byl Kindermann jmenován referentem a zároveň vrchním zemským dozorcem nad obecnými školami. S vervou se pustil do nových úkolů, které mu nečinily potíže. Což byl jeho další úspěch, za který si vysloužil povýšení do šlechtického stavu od samotné císařovny. Od té doby se pyšnil přídomkem von Schul(en)stein. Aby toho všeho nebylo málo, ještě v tom samém roce se stal děkanem kapituly na Pražském hradě a opatem v uherském Peturu. Od počátku své činnosti v Praze přemýšlel nad ukončením své činnosti v Kaplicích, k čemuž také roku 1777 došlo. O dva roky později byl jmenovaný do funkce probošta v kostele Panny Marie Sněžné v Bohosudově, kde měl na starosti řádné zakládání normálního školství.

Když v listopadu roku 1780 zemřela Marie Terezie, ujal se vlády Josef II., a tím začíná doba Josefinismu, který se po dobu deseti let snažil překonat reformy, které spoluvytvářel s matkou či které byly čistě její.³¹ Jako světaznalý cestovatel se přiučil velkému množství nových poznatků, jen nebyl dobrým taktikem, a tak vše činil radikálně. Za to byl odsuzovaný u církve i aristokracie a po neúspěchu ve válce s Tureckem měl co do činění i s odporem zbylých poddaných. Ale nebude přeskakovat události a vrátíme se zpět ke Kindermannovi, který si na rozdíl od Felbigera získal přízeň i Josefa II. a jeho plnou podporu. Funkce se Kindermannovi hojně rozrůstaly, roku 1781 byl jmenován proboštem sv. Pavla a Petra na Vyšehradě, z čehož se těšil i z výhod proboštského panství v Žitenicích i Litoměřic. Po zrušení školské komise se stal ředitelem císařského školství, tím přibýly i pravomoci nad rakouským i uherským školstvím. Během vykonávání všech důležitých úřadů nezapomínal na špatnou sociální situaci rolníků, jak vzpomíná Kaspera³², a tak byl schválen Kindermannův plán na zlepšení industriálního zaměstnání, s tím se spojovala i memoranda, která se zabývala industriálním učením. Mrzena³³ poukazuje na to, že během působení Kindermanna v období reformy se školství dostávalo mezi širokou veřejnost, což znamenalo, že v roce 1808, bylo pouze 20% mladých lidí zcela negramotných. Podle Mrzeny se z třiceti tisíc žáků na počátku reformy zvyšoval neustále jejich nárůst ve školách, a k již zmíněnému roku, to bylo dvě stě padesát dva tisíce žáků. Necelých sedmdesát procent

³⁰ KASPER, Tomáš a KASPEROVÁ, Dana. Dějiny pedagogiky. Vyd. 1. Praha: Grada, 2008. 224 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-2429-4, s. 89.

³¹ V roce 1781 vydává Josef II. tiskový patent, vyhlašuje náboženskou toleranci, ruší nevolnictví a o rok později ruší řady klášterů.

³² Tamtéž, s. 89.

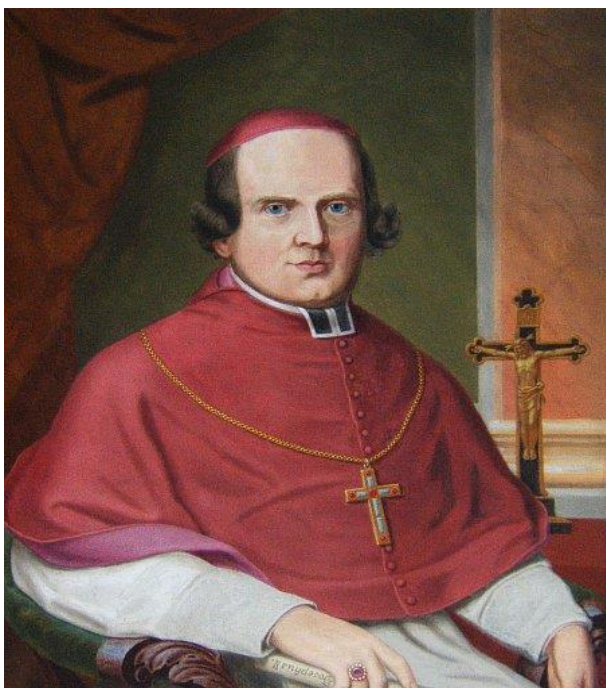
³³ FELBIGER, Johann Ignaz et al. *Felbiger a Kindermann: reformátoři lidového školství*. Vyd. 1. V Praze: Státní pedagogické nakladatelství, 1986. 214 s. Z dějin pedagogiky; sv. 26, s. 57.

mladých lidí umělo psát i počítat a zbytek uměl alespoň číst s výjimkou již zmíněných negramotných.

Dalším jeho úspěchem je zakládání pracovních škol a prosazování myšlenek Komenského při výuce jazyků, jelikož jako naprostý zastánce Josefinismu viděl značné výhody v znalosti obou zemských jazyků, prosazení němčiny viděl na vsích spíše jako nemožné, ale ve městech viděl určitou šanci, protože zastánci státního úřadu měli povinnost hovořit německy a pro řemeslníka to byla výhoda v získávání nových klientů.

Josef II. těsně před svou smrtí nechal rušit velké množství církevních institucí a jednou z nich měla být i kapitula Vyšehradu, s čímž Kindermann nesouhlasil. *„Kindermann s tím nesouhlasil a rozjel se do Vídně, kde u smrtelně nemocného Josefa II. dosáhl změny. V pondělí 15. února 1790 císař rozhodl, že se na Vyšehradě nic měnit nebude. 18. února 1790 je datován císařův výnos o zachování kapituly a 20. února 1790 v 5.30 hod. Josef II. skonal.“³⁴*

Ferdinand Kindermann

Zdroj:³⁵

³⁴ Ferdinand Kindermann. In: *Vyšehradská kapitula* [online]. 2012, 2012 [cit. 2015-14-1]. Dostupné z: <http://www.kkvys.cz/obrazova-a-portretni/ferdinand-kindermann-20-9-1740-25-5-1801/>.

³⁵ Tamtéž.

4.1 Reformní školství v praxi

Kindermann jako pokrokově smýšlející pedagog začal didakticky zkoumat látku, kterou dále metodicky rozpracoval především pro nejmladší žactvo. Jeho píle a oddanost se nezastavila před ničím, a tak se i rozhodl, že projde výukou s žáky kaplické školy. „*Sám se žáky probrat chtěl veškerou látku probrat. Byl přesvědčen, že to, co nedokáže uskutečnit sám, nemůže ani nařizovat jinému.*“ Jako první zavádí i nový vyučovací předměty, jimiž byly krasopis, zdravotvída a pravopis. Neopomíjel však ani na další části estetické výchovy, a tím bylo kreslení, hudba, zpěv, sloh, geometrie. Je si dobře vědom, že vše, čemu se žáci učí, bude lépe zapamatováno, pokud to bude i dosti názorné, proto je zastáncem zařazení různých didaktických pomůcek do výuky, jako jsou mapy, tabulky, knihy.

Dalším důležitým bodem ve školství byla industrie, která se díky měnící se feudální společnosti se odrážela právě ve školství. Kindermann viděl potřebu vzdělávání veškeré mládeže, protože jen tak mohl dosáhnout blaha státu. Když budou všichni vedeni k činnosti, omezí se zahálka a žebrota, což znamená, že stát bude prospěšný. Bylo nutné, aby se žáci naučili i novým praktickým znalostem, které jim budou užitečné k budoucímu zaměstnání v zemědělství nebo manufakturách.

Společně s Kindermannem přicházejí v Evropě i další velcí myslitelé na ideu, která by zajistila výchovu praktického a užitečného a gramotného člověka. Mezi nejvýznamnější je řazen například Pestalozzi, Campe nebo Rochow. Někdy je nešťastně spojován Kindermann s myšlenkou Pestalozziho, který viděl úspěch ve finanční nezávislosti dětských zařízení, který by si díky pracovní výuce získaly dostatek financí na provoz. Kindermann nehleděl na to, kolik je schopné dítě vykonat práce na určitou dobu, ale jestli si všechny poznatky řádně osvojil, aby se z něj mohl stát správný, pracující občan.

V lednu 1778 pověřuje dvorská kancelář dvorního radu Raaba společně s Kindermannem, aby industriální myšlenky rozšířili na několika pokusných panstvích. Podle údajů, které Váňová³⁶ prezentuje, mohli v českých zemích roku 1780 navštěvovat 1 školu normální, 12 hlavních a 1891 triviálních, roku 1790 se změnil počet u hlavních na 20 a triviálních na 2168. Školou povinných v tu dobu bylo 239 000

³⁶PRŮCHA, Jan, ed. *Pedagogická encyklopedie*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2009. 935 s. ISBN 978-80-7367-546-2, s. 39.

žáků a 142000 školu navštěvovalo. Jak se zmiňuje Štverák,³⁷ sklízí myšlenka industrie velké úspěchy a zavádí industriální kursy při školách. „Nově tedy začínají žáci šít, vyšívát, zpracovávat a příst vlnu, bavlnu, len, hedvábí, pletení sítí, krajek, ale i vařit, pěstovat stromy, zeleninu, ovoce a obdělávání polí.“³⁸ To vše zdárně fungovalo až do přicházející průmyslové revoluce, kterou roku 1797 skončila industriální výchova, která nebyla vedena podle nastávající doby strojů, a tak se výuka omezila jen na to, co se dá využít v běžném životě.

4.2 Poslední dědic

Po zesnulém císaři Josefu II. přichází na trůn jeho bratr Leopold II. V Čechách se těší větší oblíbenosti než jeho bratr. Možná i díky své vstřícnosti k českým stavům při vyhovění žádosti o navrácení korunovačních klenotů do Prahy, které od jeho korunovace byly uloženy opět v chrámu sv. Víta.

Vláda Leopolda II. byla krátká (1791-1792) a vesměs složená z odstupování radikálních změn, které vzešly z vlády jeho bratra. Centrální správa byla vrácena do stavu, v jakém ji zanechala Marie Terezie před svou smrtí.

Posledním vládcem Habsburské monarchie byl František I. (1792-1835), jehož vláda je nazývána policejním absolutismem. Nastoupil na trůn v době, kdy ve Francii začaly revoluční nepokoje, proto se snažil vyhýbat zbytečným změnám, na které by lid mohl reagovat negativně. V bodech si můžeme ukázat změny, které během konce vlády Habsburků nastaly v politickém zřízení škol:

- zrušení dvorské studijní komise (1791);
- 1795 se dostává do čela opravné studijní komise hrabě Rottenhann³⁹;
- 11. 8. 1805 vchází v platnost nový školský řád: *Polistische Verfassung der deutschen Schulen in den K., auch K. K. österreichischen Provinzen mit Ausnahme von Ungarn, Lombardien, Venedig und Dalmatien* (tzv. Schulkodeks);
- navrácení vzdělávání do rukou církve;
- krajské úřady obstarávají školské budovy a učitele;
- úpadek osvícenských snah;
- zrušení reálii na školách;

³⁷ FELBIGER, Johann Ignaz et al. *Felbiger a Kindermann: reformátoři lidového školství*. Vyd. 1. V Praze: Státní pedagogické nakladatelství, 1986. 214 s. Z dějin pedagogiky; sv. 26, s. 68.

³⁸ Tamtéž, s. 69.

³⁹ Kancléř Rottenhann, byl znám pro své přesvědčení, že vzdělávání pro všechny je zbytečné.

- orientace na slušného poddaného, vzdělání není důležité;
- učitelé povýšili na hodnost úředníka, s čímž vzniká právo na stejnokroj;
- nárok na penzi pro učitele škol hlavních od státu;
- obci vzniká povinnost starat se o vesnické učitele v nemohoucnosti;
- veškerá gymnázia prodloužena na šest let;
- 16. 8. 1805 reforma středního školství, zavedené odborné střední školy reálky a akademie, s následkem úpadku až do revoluce.

4.3 Vývoj školství v soukromé sféře

Vývoj školství u nás probíhal především ve sféře soukromé, jelikož stát nejevil zájem nad vzděláváním budoucích generací. Avšak se u nás objevila výrazná tvář pedagogiky, která pozvedla vzdělanost národa opět o stupeň výš. Budeme hovořit o Karlu Slavoji Amerlingovi, který se pokusil díky své horlivé snaze zřídit pansofický ústav.

4.3.1 Karel Slavoj Amerling

Karel Slavoj Amerling se narodil v Klatovech 18. 9. 1807. Byl znalý lékař, pedagog, zastánce Komenského a jedna z významných osob národního obrození i ženské emancipace u nás. Tím vším bychom ho mohli charakterizovat. Svá studia započal na latinském gymnáziu v Klatovech, kde začal k latině a němčině studovat ještě řečtinu, hebrejštinu a semitské jazyky. Po složení zkoušek na gymnáziu odchází studovat filosofii do Vídně, po dvou letech se vrací do Prahy a zahajuje studium medicíny, kterému se věnuje osm let. Jeho pansofické smýšlení mu nedovolí studovat pouze jeden obor, prahne po veškerém vědění přírodních věd, a tak navštěvuje všelijaké přednášky navíc. Poslední dva roky svého studia pomáhá na fakultě profesorovi mineralogie a biologie Presslovi. Setkává se s velkým množstvím aktivně působících obrozenců jako je Tyl, Mácha, Erben, Sabina, Pelcl, Dobrovský, Jungmann, Havlíček, Němcová.⁴⁰

Prvním zaměstnáním po škole se mu stalo místí tajemníka hraběte ze Šternberka, který byl slepý. Amerling za něj vyřizoval veškerou korespondenci. Díky tomuto zaměstnání se nachomýtnul k společenským okruhům kolem Vlasteneckého muzea, kde se řešily otázky vědecky-národního osudu. V tomto období přichází zřejmě

⁴⁰ HOFFMANNOVÁ, Eva a AMERLING, Karel. *Karel Slavoj Amerling*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1982. 284 s., [32] s. obr. příl. Odkazy pokrokových osobností naší minulosti; sv. 66; s. 11-20.

na myšlenku svého „všeučiliště“. Kapitalismus si žádá vzdělanější lid a stát se stále odvrací od pokroků ve vzdělávání, především zásluhou Metternichovského absolutismu, cenzurou a informační blokací z obav emancipace. Svou kariéru jako tajemník ukončil v době, kdy byl vážně nemocen. Rozhodl se, že si najde smysluplnější práci, protože činnost tajemníka ho nenaplňovala.⁴¹

Po uzdravení se vydal na cesty po světě, kde zkoumal především sociální odlišnosti rodin i národů, jaké mají zaměstnání, školy a řemesla. Z cest se vrací opět do Prahy, kde si otevírá soukromou ordinaci. A čím dál tím víc je obklopován lidmi, kteří chtějí převrat českého školství, který by byl prospěšný našemu lidu. Jak Hoffmannová zmiňuje, založil také **Stálce**, což byla organizace zabývající se především expedicí přírodovědných knih pro stálé čtenáře, kteří se zavázali k odběru. Rozhled expedice se časem rozšiřoval a přeměnil se na **Vydavatelství klasiků**, kde se překládaly díla světových autorů do češtiny, bohužel v té době slovní zásoba už nestačila a vznikala nová slova, která byla čtenářům neznámá. Díky nesrozumitelnosti ubývali čtenáři a nakladatelství skončilo.⁴²

Dalším odvětvím jeho působení byla příprava mládeže ve školách s odborným zaměřením. Vstupuje do sdružení nazývajících se Jednota ku povzbuzení průmyslu v Čechách⁴³, která pokládá základ nedělník kursům pro řemeslníky. Mendl roku 1835 zakládá Bedřich Oettigen Wallerstein na svém panství ve Zbraslavi první vzorovou, zkušební průmyslovou školu. O dva roky později je otevřená další na Křivoklátě, kde se vyučuje česky. V tom samém roce se otevírá kurs český i německý v Praze. Z celkových 166 účastníků je pouhých 26 zapsaných na český seminář, na kterém přednáší Amerling, jako jednohlasně zvolený zástupce Jednoty, chemii, metafyziku a přírodopis. Jeho empatie vůči nižším vrstvám a všestranné vzdělání ho vynáší na vrchol. Přednášky jsou navštěvovány velkým množstvím zájemců, pro většinu řemeslníků byla čest navštěvovat jeho kurs, podle Hoffmannové.⁴⁴ Dalším známým faktem, jsou zavedené Mistrovské porady, kde se scházel s majiteli a mistry dílen, aby měli možnost se seznámit s novými a moderními technologiemi.

Z veškerého snažení Jednoty vzniká roku 1845 první průmyslová škola, prozatím jako projekt, který se měl velkou přízeň veřejnosti, lidé se na něj skládali. Výuka na této škole začíná až po uvolnění situace v roce 1857 při Amerlingově škole

⁴¹ Tamtéž, s. 20.

⁴² Tamtéž, s. 22-23.

⁴³ dále jen Jednota

⁴⁴ HOFFMANNOVÁ, Eva a AMERLING, Karel. *Karel Slavoj Amerling*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1982. 284 s., [32] s. obr. příl. Odkazy pokrokových osobností naší minulosti; sv. 66; s. 28-31.

hlavní, o které si řekneme něco až později, abychom nepředbíhali. Až o šest let později získává průmyslová škola vlastní budovu od města a odděluje se.⁴⁵

Amerling se nepřestává snažit v pokroku společnosti a jediný úspěch vidí v dozdělení a převýchově dospělých, protože i mládež podle něj potřebuje nové vzory. Vzory vzdělané. Jak popisuje Hoffmannová⁴⁶, toho je opět možno dosáhnout jen doplněním vědomostí a znalostí, také praktických zkušeností v nových metodách, učitelů. Tím vším se dostáváme k jeho dílu, kterým bylo vybudování **Budče**⁴⁷. Místo pro vzdělávání učitelů, žen, řemeslníků a každého kdo má zájem o prohloubení znalostí ve veškerém věku a hlavně v mateřském jazyce. Finance získává díky své oblíbenosti působení na kursech Jednoty.⁴⁸

Budeč, škola, která měla pokračovat v Komenského myšlenkách, ideální školy v Šaryšském Potoce, s pansofickou náplní. Jediné, co ho vedlo vpřed, byla víra ve zlepšené školství a doufání, že Budeč se stane evropským vzorem škol, jak zmiňuje Hoffmannová. Jak bylo již zmíněno, vycházel z Komenského myšlenek, což je jedna z mnoha možností, podle kterých si můžeme vysvětlit jeho touhu po vzdělávání žen, které budou hospodyněmi a budoucími matkami, zde se dá rozpoznat podobnost s myšlenkou Komenského mateřského klínu. Než se mu podaří založit školu, vede i spolek žen kolem Bohuslavy Rajské, se kterými se schází pravidelně na přednáškách.

Z jara roku 1843 se rozhybala činnost Budče v plné síle. Základní charakteristikou byli:

- posluchači všech věkových kategorií;
- přednášky i pro učitele, kteří již pracují;
- dopolední i odpolední přednášky;
- možnost věnování se vědě od 6-22, kdy byl ústav otevřen;
- Budečské porady;
- Posel z Budče;
- neděle určené pro veřejnost.

Při přípravě učitelů neustále upomínal, že vychovávají člověka jako celek, tím pádem je potřeba dívky všestranně rozvíjet. Sám přednášel psychologii, fyziologii, antropologii

⁴⁵ Tamtéž, s. 41.

⁴⁶ Tamtéž, s. 49-52.

⁴⁷ Budeč je původní název tvrze, patřící k centru vzdělanosti za dob Přemyslovců a s tímto přáním (vytvořit „všeučiliště“) se pokoušel budovat svůj Budeč v Praze.

⁴⁸ HOFFMANNOVÁ, Eva a AMERLING, Karel. *Karel Slavoj Amerling*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1982. 284 s., [32] s. obr. příl. Odkazy pokrokových osobností naší minulosti; sv. 66; s. 43-45.

a umění „vyučovatelské“. Rád diskutoval o Komenského zásadách, řešil i vhodné pomůcky pro české žáky a vytvářel první české učebnice, cvičebnice a příručky.⁴⁹

Budeč byl budován uprostřed zahrady, dle Hoffmannové se zde nacházeli dílny, chemická laboratoř, parní kotel a především nezapomínal ani na důležitost bezpečnosti při vypařování zplodin z chemikálií, a tak měl speciální odvětrávací komíny. Snažil se být ve všech směrech moderní a nadčasový, třebaže prvně zavedl do škol židle, které umožňovali volnost od předešlých pevných lavic. První patro sloužilo k přípravě učitelů, kde se nacházela velká posluchárna a oddělené učebny i pro ženy. V druhém patře byl vyhrazen prostor pro hudební teorii a zpěv, především v duchu národním, hodinářská dílna, přírodovědecké místnosti, tiskárna s možností tisku ve všech jazycích. Ve třetím patře se nacházel špitál pro léčbu prostých lidí novou metodou studených zábalů, doufal, že mu přibudou i zámožnější klienti, kteří by mu dělali reklamu a dobré jméno, jenže doba mu nebyla nakloněna a v době obávání se z protistátních nálad se mu hrnuli vysoce postavení zákazníci z Ruska, kteří se stali i jednou z mnoha příčin zániku. Nad posledním patrem vybíhala věž s hvězdárnou a meteorologickou stanicí. Pod střechou byla možnost sušení rostlin či preparování zvíře. Jak jsme si již zmínili rozpoložení v zahradě, tato zahrada se pyšnila nejrůznějšími rostlinami, které byli logicky rozčleněné, a každá rostlina měla svůj vlastní popisek.⁵⁰

Z Amerlingova dívčího spolku se pomalu, ale jistě stává škola pro ženy, kde již zmiňovaná Bohuslava Rajská nachází své ambice. Roku 1842 nastupuje do kursu pro preparantky, kde po dokončení zkoušek získává povolení k soukromé výuce. V době kdy Rajská začíná studovat, otevírá kursy pro ženy Amerling v Budči s vidinou dělení na ženskou a mužskou část Budče. Po zkouškách spravuje ženskou přípravu Rajská, která si v té době žádá i o povolení k zřízení vlastního, ženského, vzdělávacího ústavu, který v lednu 1844 zahajuje činnost. Těšil se velké oblibě žaček od patnácti let. Bohužel činnost první ženské školy nebyla dlouhá, protože v srpnu po zasnoubení s F. L. Čelakovským musí odstoupit z postu ředitelky školy a nenajde za sebe náhradu, protože v té době není zatím žádná s Amerlingových žákyň natolik vzdělaná a znala českého jazyka, aby se mohla této funkce ujmout. Další osvěty vzdělávání se ženy dočkaly až roku 1845, kdy otevírá Svatava Míchalovicová, později Amerlingová ženskou část Budče. O dva roky později získává i povolení k otevření veřejné dívčí školy, která se stala nejnavštěvovanější, dívčím ústavem, který fungoval až do její smrti v roce 1870.⁵¹

⁴⁹ Tamtéž, s. 46-79.

⁵⁰ Tamtéž, s. 49-52.

⁵¹ Tamtéž, s. 78-79.

Konec Budče byl pozvolný od doby, kdy do školy přišla státní policie, která začala hledat materiály, které by usvědčili školu z vlastizrady či nějakého bojkotu. Nic nenašli, jen prověřovali finance, které neměl Amerling v pořádku, a to začalo vrhat na školu špatné světlo. Postupně přicházel o sponzory, až se potýkal s ohromnými dluhy. Nebylo jiné cesty, než přenechání Budče hraběti Thenemu, který ho odkoupil a předělal na byty.

5 PO REVOLUČNÍM ROCE

Rok, kdy každý doufal ve změnu a v získání pravomocí pro Čechy. Opak tomu byl pravdou. Nastolení absolutismu a navrácení se k cenzuře nijak nepodpořilo snahy českých vědců a badatelů k pokrokům. Bachův absolutismus byl vstřícný k církvi a navrátil školství do rukou církve. Struktura školství se podobala roku 1774⁵². Čeština se držela jen na hlavní škole v Praze, kde působil Amerling jako ředitel celých dvacet let. Při této hlavní škole byl zřizován učitelský kurz, který se postupem času prodlužoval, ale o tom až dále.

Změna nastala v gymnaziálním a vyšším školství, takzvanou **Exner- Bonitzovou** reformou z roku 1849. Artistická fakulta, která fungovala již od středověku, ztrácí svůj charakter přípravného stupně pro další studium na univerzitě. Její činnost přebírá gymnázium, které prodlužuje své trvání ze šesti let na osm, tím získaly gymnázia svůj přípravný charakter na vysoké školy. Gymnázia bychom mohli nazvat školou jazykovou, jelikož od prvního ročníku se žáci učili latině, dále i řečtině, mateřskému jazyku a dalším živým jazykům. Byly členěné na vyšší a nižší po čtyřech letech, kde vyučovací předměty v obou ročnících byly skoro totožné, jen v navazujícím vyšším byly ve větší šíři.⁵³

Reálie byly na špatné úrovni, a tak si doba žádala vznik nového typu škol. Nejspíš je jasné, proč se nazývaly Reálky. Na těchto šestiletých školách se zaměřením na přírodní vědy a deskriptivní geometrii, kde se zprvu nevyučovalo žádným jazykům. Tento typ školy měl dva stupně.

- První stupeň byl orientovaný do praxe. Trval tři roky, a pokud nechtěl student dále pokračovat na vysokou školu, zůstal na škole ještě jeden rok a měl absolvován základ, který mu do praxe stačil.
- Druhý stupeň také na tři roky a po jeho absolvování bylo možné pokračovat na vysokou školu.

⁵² zde vznikaly školy normální, hlavní a triviální.

⁵³ VÁNOVÁ, Růžena, RÝDL, Karel a VALENTA, Josef. *Výchova a vzdělání v českých dějinách. IV. díl, 1. sv., Problematika vzdělávacích institucí a školských reforem: (obecné školství 1848-1939): (střední školství a učitelské vzdělání 1914-1939)*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1992. 311 s. ISBN 80-7066-607-2. s. 6-16.

Reformou v roce 1869 bylo docíleno sedmiletého trvání reálné školy, kde všichni museli povinně absolvovat čtyři roky na prvním stupni. Výstupem z takovéto školy bylo maturitní vysvědčení.⁵⁴

Veškeré změny ve školství bylo možné sledovat až po navrácení se k ústavě v roce 1860. Tato událost rozvířila krev v české společnosti a pudila ji k politické, vědecké i kulturní činnosti. O šest let později se staly oba jazyky rovnoprávnými a o rok později se zapsalo do ústavy, že všechny národy jsou si rovnoprávné, tím pádem byla čeština oficiální i dle ústavy.

5.1 Velký květnový Hasnerův říšský zákon daný 25. 5. 1869

V této části budeme vycházet především ze zákonů a nařízení, které pro učitelské ústavy sestavil František Šimek⁵⁵ a ze sbírky zákonů O dohlídce ku školám⁵⁶ nařízený Františkem Josefem I. z února téhož roku jako vychází Hasnerův zákon.

Hned první paragraf nás informuje o svěřením moci nad veškerým vyučováním, výchovou i dohlížením nad školstvím spadá opět do rukou státu tak, jak si to přála již Marie Terezie. Církev měla moc pouze nad řízením vyučování náboženství. Dalším důležitým bodem byl třetí paragraf, který ustanovuje, že každý občan má právo na vzdělání ve škole či výchovném ústavu bez rozdílu vyznání.

5.1.1 Dohled nad školskými ústavu

Orgány dohlížející na správu vychovatelských, školských ústavů a ústavů ku vzdělávání učitelů i dohlížení nad nimi měla na starost v každé zemi:

- Školní rada zemská,
- školní rada okresní,
- školní rada místní.

⁵⁴ Tamtéž 12-16.

⁵⁵ ŠIMEK, František, ed. *Nejdůležitější zákony a nařízení u věcech školstva obecného*. 5., rozmnožené vyd. V Plzni: Nákladem Arnošta Pešla, 1895. 112 s., 3 složené l. příl.

⁵⁶ RAKOUSKO-UHERSKO. *Zákon branný daný dne 5. prosince 1868: s abecedním ukazovatelem*. V Praze: Tiskem a nákladem dra. Ed. Grégra, 1869. 32 s.

ŠKOLNÍ RADA ZEMSKÁ

Zemská rada jako nejvyšší zemský úřad dohlízející na školní záležitosti. Jejich pravomoci se vztahují na okresní školní radu, učitelský ústav, ústavy výchovné, střední školy (gymnázia, reálná gymnázia a reálné školy). Potvrzuje ředitele a učitele středních škol.⁵⁷

1. Správce země,
2. šest zvolených zástupců zemským výborem (v zastoupení tří Čechů a tří Němců),
3. dva zemští inspektoři,
4. dva zástupci volení radou starších v Praze (opět v národnostním vyvážení Čech a Němec),
5. dva duchovní (jeden zastánce katolické a druhý izraelské víry),
6. čtyři zkušení a znalí učitelé (ve vyrovnaném národnostním poměru).

ŠKOLNÍ RADA OKRESNÍ

Tato rada musela být zřízena pro každý okres zvlášť. Pokud v některé zemské obci se hovořilo česky i německy, mohli být rozděleny na dvě obce, po učinění zemské rady. Dbá na dodržování zákonů a zvelebování škol. Dohlíží nad stavbou škol a výplatou pro školy. Usiluje i o další vzdělávání učitelů.⁵⁸

- Předseda obce,
- zastupitelé náboženských obcí (obcí, které mají v tom místě zastoupení více jak 200 věřících),
- dva znalci (první je tajně volen na učitelské konferenci, druhým je ředitel učitelského ústavu nebo správce školy měšťanské),
- zástupci obcí.

ŠKOLNÍ RADA MÍSTNÍ

Místní rada dohlíží na národní školy fungující z prostředků státu, země nebo obcí. Vyplácí včas mzdu učitelům, pečuje o školní knihy, podporují chudé děti, rozhodují o tom, kdo je povinný platit školné, schraňují cenné školské dokumenty, které škole náleží.⁵⁹

1. Zastupitel školy (ředitel nebo první učitel);
2. duchovní správce mládeže;

⁵⁷ Tamtéž, s. 15-19.

⁵⁸ Tamtéž, s. 8-15.

⁵⁹ Tamtéž, s. 1-8.

3. zastupitelé obce (okresní rada zvolí z každé obce tři až pět zástupců).

5.1.2 Vzdělavatelé

Jak říká šestý paragraf školského zákoníku, učitelem může být každý, kdo je k tomu způsobilý dle zákona. Učitelem náboženství se může stát zájemce až po tom, co to schválí úřad pro náboženství. Školním správcem může být ten učitel, který je způsobilý i k výuce náboženství, které vyznává většina žáků na škole v průměru pěti let zpět. Počet učitelů na školách byl stanovený podle počtu žáků, což bylo šetřeno tím, že pokud bude tři roky po sobě víc jak osmdesát žáků v průměru za den na jednoho učitele, musí nastoupit učitel druhý a to samé platí v přímé úměře při sto šedesáti žácích. Průměr žáků se nepočítal ze žáků skutečně navštěvujících školu, ale z celkového počtu školou povinných žáků. Pokud někde byl učitel navíc, jeho místo směl zrušit jen zemský úřad.⁶⁰

Každý učitel, učitelka i podučitel a podučitelka⁶¹ musí mít úspěšně složenou zkoušku dospělosti na střední škole. Dále studuje v ústavu pro učitele, ze kterého musí jít dva roky na praxi do cvičné školy nebo školky. Po splnění praxe si zažádá, aby mohl jít ke zkoušce způsobilosti k vykonávání učitelské profese. Pokud učitel nevykonává tři roky toto povolání, musí být přezkoušen znovu. Každý má maximálně dva pokusy k dokončení studií. Učitel, o kterém je shledáno, že nevykonává svou práci dostatečně, je povinný složit znovu učitelskou zkoušku a o jeho dalším pokračování bude rozhodnuto zemským úřadem. Podučitelé bez vysvědčení o učitelské způsobilosti musí žádat o povolení k sňatku. Učitelky byly jediné, kdo směl vyučovat dívky v ručních pracích, a v sedmdesátém roce se ustanovilo, že učitelky smějí vyučovat dívky i hochy v prvních dvou nejnižších třídách.

Ve školském zákoníku se neopomíná ani na další vzdělávání učitelů, kterým se rozumí, že musí být učitelům k dispozici speciální učitelské časopisy, konference, kursy konané během podzimních prázdnin (ty se konají v učitelských ústavech a musí se na něj dostavit každý učitel, který dostane pozvánku od zemského úřadu) a alespoň jednou ročně konat okresní konferenci učitelů, kde by se probírali předměty, vyučovací metody a knihy.

Místa podučitelů se v letech 1896-1898 rušila a musela být nahrazována učiteli ve školách měšťanských a dvoutřídních obecných.

⁶⁰ ŠIMEK, František, ed. *Nejdůležitější zákony a nařízení u věcech školstva obecného*. 5., rozmnožené vyd. V Plzni: Nákladem Arnošta Pešla, 1895. 112 s., 3 složené l. příl., s. 5-6.

⁶¹ Podučitelem se označují učitelé, kteří nemají zkoušku o způsobilosti pro vykonávání tohoto povolání.

Nejnižší příjmy pro učitele i podučitele měly být vyměřeny tak, aby se mohli věnovat plně své práci a zvládli uživit rodinu podle poměrů obce. Menší plat nesměla obec vyplácet. Dále byl zřízen i pensijní fond pro učitele v důchodu, vdovy nebo sirotky a jeho výše se odvíjela podle odpracovaných let.

5.1.3 Obecné školy

Školy obecné i městské bývaly původně na stejné úrovni a nadřazeně byly označovány jako školy obecné. Obě osmileté s výjimkou možnosti jen tříletého modelu školy městské, kterou mohli navštěvovat žáci školy obecné po pěti letech. Jejich finální podoba pochází z roku 1882, kdy byl zákon novelizován. Obecná škola trvala šest let a měšťanská měla navazující charakter.⁶²

Zákon jasně definuje, že školy jsou zakládány z účelu, aby děti vychovávaly mravně i zbožně, aby se jim rozvíjel duch, vědomosti i zručnosti, které jim budou užitečné jak v dalším vzdělávání, tak i v životě samotném. „*By se z nich stali hodní lidé a občané.*“⁶³ Školy obecné mají být ústavem veřejným pro mládež jakéhokoli náboženského vyznání. (Platí pro školy financované státem, zemí či obcí.)⁶⁴

Školní **docházka** se stává **povinnou** a vymahatelnou. Podle §20 „*Rodiče nebo jejich zástupcové nemohou svých dětí nebo opatrovanců nechat bez vyučování na školách obecných předepsáno.*“⁶⁵ Rodiče, zástupci nebo majetníci fabrik odpovídají za školní docházku a jsou povinni dětem opatřit učebnice, které potřebují k výuce. Pokud tomu tak neučiní, musí být stíháni. Když dítě čtrnáct dní po zapsání do školní docházky nebude do školy posláno, dostanou rodiče či zástupci upozornění, že mají poslední tři dny k tomu, aby se dítě dostavilo, pokud ani tak se nestane, hrozí jim pokuta jeden až pět zlatých a při neschopnosti platit budou na dvacet čtyři hodin zadržení ve vazbě. Každá místní školní rada kontroluje jednou za půl měsíce docházku žáků, a pokud nemá žák omluvenou nějakou absenci, tak je postup stíhání rodičů/zástupců stejný jako při nenastoupení žáka. Omluvy, které jsou podle ministerstva akceptovatelné z 20. 8. 1870 :

- nemoc dětí;
- těžká nemoc rodiče a povinnost dítěte ho obstarávat (nutné prokázat);
- počasí, které by způsobilo újmu na zdraví;
- neschůdné cesty;

⁶² Tamtéž, s. 6.

⁶³ Tamtéž, s. 7.

⁶⁴ Tamtéž, s. 7.

⁶⁵ Tamtéž, s. 13.

- z nedostatku oblečení (školský úřad musí proti tomuto učinit náležitá opatření).

Místní školní rada sepisuje vždy před začátkem školního roku seznam všech dětí z osady, které jsou ve věku školou povinném. Pokud nastane situace, že při sestavování tohoto seznamu někdo vyjme nějaké dítě, obdrží pokutu ve výši jednoho až dvaceti zlatých nebo stráví ve vazbě jeden až čtyři dny. Školní rada musí sepsat i děti, které mají nějaký handicap, pro který nemohou navštěvovat školu, které mají domácího učitele či navštěvují soukromou školu, do zvláštního seznamu, který předkládají okresní školní radě, která má právo zkoumat pravdivost těchto údajů, jestli nedochází k porušování školní docházky. Přijímání nových žáků je vždy na počátku školního roku, pokud musí nějaké dítě během roku přestoupit na jinou školu z důvodu stěhování se, musí to schválit školní dozor, jinak to není přípustné.⁶⁶

Školy mají být dle zákona otevírané tam, kde podle pětiletého průměru je v obci více jak čtyřicet dětí školou povinných v okruhu čtyř kilometrů nebo jedné hodiny chůze. Pokud nastane situace, že v obci přibývá dost žáků a je nutnost pět let po sobě otevírat paralelní třídy, tak by měla být škola rozdělena na dvě samostatné.⁶⁷

5.1.4 Školní rok

Délka školního roku je nastavena na čtyřicet šest týdnů, kdy od 1. září do 1. listopadu mají žáci hlavní prázdniny, které jsou nutné pro jejich odpočinek a správný vývoj. Nejmladší žáci měli po první hodině vždy pětiminutovou pauzu a starší až po prvních dvou vyučovacích hodinách patnáct minut.⁶⁸

Další dny, které byly vyjmuty ze školní docházky, se nazývají jako dny „feriální“ z německého slova Ferien neboli prázdniny. Od roku 1877/78 to byl den jmenin a narozenin nejvyššího c. k. veličenstva, šest dní o Velikonoce, úterý po svatodušních, předpoledne o dušičky a dále 24. a 27.12. Ve výjimečných případech bylo možné přidat ještě tři dny volna. Dalším vlídným krokem bylo, že pokud je dítě jiného vyznání, které si nárokuje, aby v den školy navštívil nějaký obřad, bude mu to bez problémů omluveno.⁶⁹

⁶⁶ Tamtéž, s. 60-61.

⁶⁷ Tamtéž, s. 25-27.

⁶⁸ Tamtéž, s. 61.

⁶⁹ Tamtéž, s. 62-66.

5.2 Hodnocení žáků

Každý rodič nebo zástupce by měl být čtyřikrát ročně informován o prospěchu, chování a o docházce. Žák pak získává na konci roku hodnocení prospěchu ve vztahu k jednotlivým předmětům, mravnosti a pilnosti. Hodnocení mělo vypadat následovně.

Tabulka 1: Hodnocení žáků

Žák se choval/učil/prospíval:				
Mravnost	velmi mravně	mravně	nedosti mravně	nehodně
Prospěch	velmi dobře	dobře	sotva dostatečně	nedostatečně
Pilnost	velmi pilně	pilně	nejednostejně	málo

Zdroj⁷⁰

Bití žáků bylo také v zákoníku vzpomenuto a přísně zakázáno, dítě by mělo být napomenuto výstrahou, důtkou, stáním v lavici, zůstáním ve škole i po vyučování, a pokud se jednalo o nějaký vážný přestupek, mohl i místní školský úřad rozhodnout pro vyloučení žáka na nějaký čas, aby nezpůsobil nebezpečí pro zbylé žáky. Škola by měla docílit, aby žák byl šlechetný, mravný, počestný, vlídný, čistotný, pořádkumilovný, pilný a počestný.⁷¹

5.2.1 Škola obecná

Výuka na škole obecné probíhala v předmětech náboženství, čtení, psaní, vyučovací jazyk, počtům, geometrii, přírodopisu a přírodozpytu, zeměpisu, dějepisu s hlavním zaměřením na svou zem, kreslení, zpěv, tělocvik pro chlapce a ruční práce pro dívky. Ve vzdělávacím plánu jsou zohledněny i časové dotace uděleny ministerstvem pro jednotlivé předměty (viz příloha B). Učivo bylo dělené po rocích, tak jak jsou děti řazené do tříd podle věku.

Při školách mohou být zřizované i ústavy pro děti školou nepovinné, jako například dětské zahrádky, či ústavy pro děti „neplnomyslné“ a mravně zpustlé. Pokud to situace školy dovolí, je vhodné vyučovat dívky odděleně ve zvláštních třídách.

⁷⁰ Tamtéž, s. 78-79.

⁷¹ Tamtéž.

5.2.2 Škola měšťanská

Toto školské zřízení má poskytnout vyšší vzdělání než škola obecná s ohledem na průmyslové a rolnické potřeby a mají za úkol i poskytnout přípravu pro učitelské ústavy. Měšťanská škola má tři třídy napojující se k 5. roku školy obecné. Vyučováno má být náboženství, vyučovací jazyk a nauka o písemnostech, dějepis, zeměpis opět tyto dva předměty s ohledem na vlast, přírodopis, přírodozpyt, počtářství, základy účetnictví, geometrie, geometrické kreslení, kreslení od ruky, krasopis, zpěv, tělesná výchova pro chlapce a ruční práce pro dívky. Na měšťanských školách musí být příležitost k výuce němčiny. A pokud zemská rada neuzná za nevhodné, může být vyučováno i jiným živým jazykům, hra na piano nebo housle.⁷²

Fabrické školy

Děti pracující ve fabrikách, či závodech mají nárok na vzdělání stejný jako všechny ostatní děti. Pokud majitel fabriky neposílá děti do škol obecných, musí jim sám nebo společně s dalšími fabrikanty zřídit školu. Zde mají žáci povinnost se vzdělávat minimálně dvanáct hodin týdně.⁷³

Školní náklady

Obecné školy jsou financovány korporacemi, z fondů a nadacemi, z části obcí, okresem a zemí. Školní obec zřizuje a udržuje budovy škol, stará se o nájemné, teplo, světlo a čistotu. Obstarává i byt pro ředitele, hospodářské místnosti, pozemky, zahrady, tělocvičnu, školské didaktické pomůcky a vše s tím spojené. Pokud dojde k pochybení obce, která něco neobstará, obstará to místní rada na účet obce.⁷⁴

Místní obec vybírá od rodičů, či zástupců týdně nebo měsíčně školné. Děti nemajetných rodičů bývají zčásti či zcela oproštěni těchto poplatků. Školné může obec vybírat jednotné a od všech stejné, nebo vyměřené ze jmění rodiny.⁷⁵

Předškolní zřízení

Ve druhé polovině devatenáctého století došlo i k rozvoji v předškolním vzdělávání, které se začalo vyvíjet ještě před vydáním zákona, který je podporoval. Jak

⁷² ŠIMEK, František, ed. *Nejdůležitější zákony a nařízení u věcech školstva obecného*. 5., rozmnožené vyd. V Plzni: Nákladem Arnošta Pešla, 1895. 112 s., 3 složené l. příl., s. 12-13.

⁷³ Tamtéž, s. 22.

⁷⁴ Tamtéž, s. 29-31.

⁷⁵ Tamtéž, s. 31-35.

zmiňuje Vaňová⁷⁶ první školkou, která vznikla v Čechách, byla mateřská škola u sv. Jakuba v Praze. Jak jsme si již dříve zmínili, byla to nová instituce, ale nebyla první, která se zaměřovala na předškolní mládež. Již v této době působily opatrovny a dětské zahrádky.⁷⁷

⁷⁶ PRŮCHA, Jan, ed. *Pedagogická encyklopedie*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2009. 935 s. ISBN 978-80-7367-546-2., s. 41.

⁷⁷ Tamtéž.

6 ČESKOSLOVENSKO

6.1 První republika

Po konečném osamostatnění Československa od Rakouska- Uherska zůstala většina základních předpisů organizující školství beze změny, a tak stále převládaly nařízení z Hasnerova zákoníku, které podle Vaňové⁷⁸ byly měněny jen drobnými úpravami. Jednou z nich bylo umožnění plnohodnotného studia dívek na středních školách a zrušení cudného nařízení u učitelek, nyní byla možnost, aby vzdělávaly i po svatbě.

Důvodů pro odkládání nového zákoníku bylo několik. Jak popisuje Vaňová⁷⁹, podle Keprty na reformu nebylo připraveno učitelstvo a ani návrh. Což dokládá i zpráva pedagogického odboru Ústředního spolku jednot učitelských na Moravě⁸⁰: „*V jedné věci jsme se však před převratem mýlili. 25. července 1918 na anketě bylo míněno, že učitelstvo má vypracovat a předložit hotový návrh zákona na reformu školy, vyhovující našemu očekávanému státu. Události nás překvapily, učitelstvo s návrhem hotovo nebylo...*“ Dalším zpomalením vývoje zákoníku byl i počín, tehdejšího ministra školství a národní osvěty, Habrmana. Jeho vizí byla škola bez církevních zásahů, která bude vytvářena lidem a především učiteli. Jako krok ke splnění své vidiny začal najímat známé učitelské tváře na místa ministerských odborů, ti však nebyli natolik schopni, aby mohli zastávat práci právníků, a tak bez výsledku pokračuje školství dál.

K velmi významným krokům před vytvořením školského zákona spadá i Metelkův zákon, který byl vydán v dubnu 1919. Váňová⁸¹ zmiňuje, že záměrem tohoto zákona bylo nefunkční vzdělávání národnostních menšin a to především v pohraničí, kde české děti mezi německými neměli instituci, kde by mohly být vzdělávány v mateřském jazyce. Nebyl to zákon zajišťující práva jen pro československé občany, ale měl zajistit rovné právo ke vzdělání v mateřském jazyce pro všechny menšiny na našem území. Zákon jasně hlásal, že v každé obci, ve které dle tříletého průměru je alespoň 40 dětí

⁷⁸ PRŮCHA, Jan, ed. *Pedagogická encyklopedie*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2009. 935 s. ISBN 978-80-7367-546-2., s. 41.

⁷⁹ VÁŇOVÁ, Růžena, RÝDL, Karel a VALENTA, Josef. *Výchova a vzdělání v českých dějinách. IV. díl, 1. sv., Problematika vzdělávacích institucí a školských reforem: (obecné školství 1848-1939): (střední školství a učitelské vzdělání 1914-1939)*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1992. 311 s. ISBN 80-7066-607-2., s. 91.

⁸⁰ Tamtéž, s. 93.

⁸¹ Tamtéž, s. 97-98.

školou povinných, které nemají možnost v místě svého bydliště studovat veřejnou školu ve svém mateřském jazyce, může jim být zřízená měšťanská škola, pokud byl počet nižší, bylo v rukou ministerstva, jak s ní dál naloží, ale byla možnost zřizování škol i pro menší počet žáků.

Stále se hledala ta pravá cesta k reorganizaci škol lidových, jenže o školy obecné nebyl vyvíjen takový zájem ze stran učitelů, nejčastějšími návrhy, jak zmiňuje Vaňová,⁸² zde byly připomínky na záměnu výuky náboženství za mravouku a přidání ručních prací. Měšťanská škola měla více návrhů k přetvoření, nejhojněji řešenými otázkami byl účel školy měšťanské, což byl nejčastěji všeobecné vzdělávací. Dalším bodem byl poměr školy měšťanské k ostatním školám. Prvně se dochází i k myšlence, že obsah a forma výuky by se měla vytvářet podle potřeby možností žáka a neopomíjeným bodem je samozřejmě výchova prospěšného občana shrnuta pod pojmem „výchova národní“, která měla dodávat národní sebevědomí a veškeré vlastnosti národu prospěšné.

6.1.1 Zákon o školách obecných a občanských

Tak dlouho očekávaný zákon přichází, a díky tomu, že neřeší většinu důležitostí, které se týkají reorganizace školy, je znám spíše pod titulem **Malý zákon**.⁸³ Druhy škol zůstaly zachovány, jen došlo ke změně názvu školy měšťanské, v zákonu se o ní hovoří jako o škole občanské.

Změny můžeme pozorovat v oblasti školní docházky, v obsahu vzdělávání a snižování počtů dětí ve třídách.

- Osmiletá školní docházka,
- občanská nauka a výchova,
- ruční práce, tělesná výchova,
- nauka o domácím hospodářství,
- úlevy z povinného předmětu náboženství,
- snížení počtu žáků na učitele,
- koedukace,
- tresty pro rodiče.

⁸² Tamtéž, s. 94-96.

⁸³ Tamtéž, s. 125-130.

Zde máme v bodech zmíněno, co bylo hlavním posláním nového zákoníku. Docházka byla znovu pevně daná na osm let s výukou nových předmětů, kterými byli občanská nauka a výchova, ruční práce pro chlapce, tělesná výchova pro dívky, nauka o domácím hospodářství mohlo být zřizováno i jako samostatný předmět. Náboženství bylo velkým problémem, který rozhořčil nejednoho učitele, stále to byl předmět povinný a pokud nějaké dítě bylo ateistické či jiného vyznání, museli rodiče písemně žádat o úlevy z výuky. Limity počtu žáků na učitele se měly snižovat na konečných šedesát, s tím, že byla povolena koedukace heterogenních skupin a rovnoprávnost učitelů i učitelek. Zákon opět vymezoval i pokuty pro rodiče, jež nebudou posílat své ratolesti do školy, a pokud nebudou mít na zaplacení, byly vyměřeny i dny za mřížemi.

Veřejnost i učitelé byli rozhořčeni, že jejich práce přišla vniveč, veškeré jejich návrhy a připomínky nebyly ani projednané. Za nejdůležitější bod bylo považováno vymezení vzdělávání učitelů, zvýšení jejich platové třídy, která jim byla odebrána, a to, že prozatímní učitel měl lepší platové hodnocení než učitel, který musel skládat zkoušku s učitelské způsobilosti.

6.1.2 Střední školství

Střední školství opět stavělo na rakouských základech. Zmíníme si tedy dosud zřízené školy. Novým typem se staly pokusné, jednotné školy tzv. děčínského typu.

- Gymnázium,
- reálné gymnázium,
- reformní- reálné gymnázium,
- lyceum (do roku 1922),
- reálka,
- učitelské ústavy.

Na státních školách, jak zmiňuje Valenta⁸⁴, student platil školné, které se nejprve vyměřovalo dle ročního příjmu rodičů (od 100 do 1200 korun) a po další reformě byla jednotná výše školného stanovena na 200 korun, kdy nemajetný žák měl možnost oproštění od poplatků, pokud dokázal svou nemajetnost a dobrým prospěchem. Pokud chtěl přestoupit žák z měšťanské školy do sekundy nebo tercie, zaplatil 150 korun za přijímací řízení. Za přijetí se platilo 20k., stejně jako za pomůcky. Tělocvik vyšel na 6k. a maturita na 100k. Učebnice museli mít žáci také vlastní, a jak Valenta dodává, nové knihy pro reálné gymnázium vyšly na 300k.

⁸⁴ Tamtéž, s. 184.

V polovině dvacátých let došlo podle Váňové⁸⁵ k takovému nárůstu reálných gymnázií, že tvořily polovinu všech středních škol. Při povolení studia na veřejných školách dívkám došlo i k rapidnímu nárůstu studentů. Podle nového zkušebního a klasifikačního řádu se zmírnilo hodnocení žáků z čtyř stupňů na pětistupňovou škálu hodnocení.

Hlavní proud reformy se zabýval rozdělením středoškolského studia na nižší a vyšší, což se shrneme podle Valenty⁸⁶, který ihned upozorňuje, že reformovat středoškolský systém podle potřeb státu se nepodařila po dobu celého trvání První republiky. Zajímavou událostí, kterou si popíšeme, je anketa, kterou vydal tehdejší ministr školství, na které se mělo jednat především o Příhodovým návrhu jednotné, vnitřně diferenciované školy pro děti do čtrnácti let s navazující čtyřletou jednotnou střední školou. Nejabsurdnějším momentem, této k ničemu nevedoucí debaty, bylo nepozvání Příhody, Chlupa, či Stejskala ani odborníků z vysokoškolské oblasti, kteří byli světaznalí v reformách. Důvod, kterým je popsán odmítavý postoj k účasti Příhody na anketě, je přílišná agrese při prosazování reformních myšlenek. Většina účastníků se skládala z konzervativců, a tak nedošlo k žádné změně, která by dle jejich mínění mohla věci jen komplikovat. Až v roce 1929 je Dedérovým ministerstvem stanovena komise pro reformu základního školství v čele s Příhodou a středního v rukou Bydžovského. Reforma se měla řídit stanovenými principy.

- Všelidské svědomí,
- demokratičnost,
- pedocentrismus.

Princip všelidského svědomí je definován jako: „*Představa o optimální podobě lidství, dle které jedná.*“⁸⁷ Pod demokratičností se skrývaly hesla jako svoboda a rovnost s kompromisy. Posledním principem byl pedocentrismus, který zde můžeme pozorovat spíše v pojetí přizpůsobení vědy žákovi, nikterak jako pravý význam pedocentrismu.

Konečně dochází ke změně, kterou Valenta⁸⁸ dělí na **nižší střední školy a vyšší střední školy**. Je lepší, s ohledem na žáka, posunout moment rozhodování z jedenácti let na patnáct, kdy už bude sám schopen dle svého uvážení a schopností se rozhodnout o dalším zaměření, a tím vznikají jednotné střední školy. První a druhý

⁸⁵ PRŮCHA, Jan, ed. *Pedagogická encyklopedie*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2009. 935 s. ISBN 978-80-7367-546-2., s. 41.

⁸⁶ VÁŇOVÁ, Růžena, RÝDL, Karel a VALENTA, Josef. *Výchova a vzdělání v českých dějinách. IV. díl, 1. sv., Problematika vzdělávacích institucí a školských reforem: (obecné školství 1848-1939): (střední školství a učitelské vzdělání 1914-1939)*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1992. 311 s. ISBN 80-7066-607-2., s. 205-223.

⁸⁷ Tamtéž, s. 214.

⁸⁸ Tamtéž, s. 215-223.

ročník nižších středních škol byl jednotný, až ve třetím se lišil ve výběru jazyků. Obsah se zaměřoval především na národní idey. Spousty předmětů došly i k sjednocení učebního obsahu, jako např. zeměpis a přírodopis na všech typech škol a dále český jazyk, německý jazyk, dějepis, filosofie na školách gymnaziálního typu. Vyšší škola jednotná byla zamítnutá, protože by došlo k přehlcení žáka předměty, které by se musely skládat ze všech čtyř typů škol. Zde si můžeme povšimnout, že ten takzvaný pedocentrismus není v pravém slovo smyslu, jelikož v tomto směru by neměly být čtyři směry na obtíž, ale rozšiřovaly by možnost žákovy individuality ve výběru cesty mezi předměty.

Výuka se skládala tedy z povinných a nepovinných předmětů, které si žáci mohli přibrat k třicetihodinovému týdennímu povinně vzdělávacímu plánu. Vybrat si mohli z úvodu do filosofie, náboženství, latiny, řečtiny, živých jazyků (francouzština, němčina, řečtina, maďarština), přírodopisných cvičení, fyziky, chemie, zpěvu, ručních prací, modelování, těsnopisu, kreslení.

Maturitní zkouška se dočkala také změn, v roce 1931 byla reformovaná poslední verze z roku 1908, kde bylo kritériem hodnocení zanechání celkového dojmu, což ubíralo maturitě na vážnosti. Nová maturita byla reformní komisí zaměřena na „rozumovou vyspělost“, která se skládala z písemné i ústní části. Písemná část byla založena na práci z vyučovacího jazyku a druhého zemského jazyku a zbytek prací dle školního zaměření. Na gymnáziu, jak konstatuje Valenta⁸⁹, to byla řečtina s latinou, na reálných a reformně reálných gymnáziích se mohl žák setkat s latinou a francouzštinou a v reálné škole to byla francouzština a deskriptiva. Ústní zkoušky byla rozdělena na čtyři skupiny předmětů, kde z prvních dvou dostal zadání od komise a z druhých dvou skupin měl možnost si sám vybrat jeden předmět z každé z nich, což je konečně zohlednění studentových potřeb a zájmů, které zde nově spatřujeme.

6.1.3 Vzdělávání učitelů

V roce 1919 byly učitelské ústavy přiděleny do soustavy středoškolského vzdělávání. Zákonné základy však jsou stavěny opět na zákoně z roku 1869 a jejich novelizací z roku 1886, což se ani u tohoto typu škol nepodařilo do konce republiky změnit.

⁸⁹ VÁŇOVÁ, Růžena, RÝDL, Karel a VALENTA, Josef. *Výchova a vzdělání v českých dějinách. IV. díl, 1. sv., Problematika vzdělávacích institucí a školských reforem: (obecné školství 1848-1939): (střední školství a učitelské vzdělání 1914-1939)*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1992. 311 s. ISBN 80-7066-607-2., s. 222.

Maturitní zkouška, jak konstatuje Valenta⁹⁰ složená na učitelském ústavu (dále jen UÚ) nebyla dostatečným vzděláním pro navázání vysokoškolského studia. Pokud takovýto absolvent chtěl pokračovat v navazujícím studiu, musel složit doplňující maturitní zkoušku ještě na nějaké jiné škole. Stále při UÚ byly zřizované cvičné školy, kde absolventi vykonávali praxi. Po ukončení dvouleté praxe mohl podstoupit zkoušku o učitelské způsobilosti pro školu obecnou, pokud se chtěl stát učitelem na škole měšťanské, jeho praxe pokračovala ještě další tři roky na škole obecné, a pak ho čekala zkouška ze specializace, kterou si k výuce vybral. Možné bylo skládat zkoušku s aprobace gramaticko-historické, přírodovědné, matematicko-technické, a od roku 1935 cizí jazyk s tělocvikem. Příprava na zkoušky byla zlehčována možností účastnit se na kurze při UÚ. S vývojem středního školství prošla změnou i maturita na UÚ. Žáci při skládání psali tři písemné práce, a to z vyučovacího jazyka, pedagogiky a dalšího zemského jazyku. Ústní zkoušku skládali z vyučovacího jazyka, pedagogiky, a dále z výběru žákova a přidělením. Na výběr bylo ze dvou skupin předmětu, jedny nazývané humanitní (jazyk, zeměpis, dějepis), druhé pod názvem realistické (matika, přírodopis, hygiena, fyzika, chemie).

Pokud chtěl studovat na učitelském ústavu absolvent některé z gymnaziálních nebo reálných škol, mohl se zapsat jen do ročního kurzu, který zohledňoval jejich předchozí vzdělání, a po roce mohli složit zkoušku. To byla další z možných cest, kdy žáci z UÚ, mohli pokračovat na vysokou školu.

Dalšími instituce, která vznikla při UÚ, je přípravná škola pro učitelky (nižší odborné vzdělávací zařízení) mateřských škol, jak zmiňuje Valenta, takzvané "Industriálky". Trvaly dva roky a zakončené byly zkouškou s vysvědčením o absolvování.

6.2 Václav Příhoda

Narozen 7. 9. 1889 v Sanech Poděbrad a zemřel 18. 11. 1979 v Praze. Pocházel z početné rodiny, kde ho vychovával otec s nevlastní matkou. Navštěvoval obecnou školu, kde ho vyučoval jeho otec jako řídící učitel. Jeho další kroky směřují na reálné gymnázium v Praze, kde skládá zkoušku dospělosti a navazuje dalším vzděláváním na filosofické fakultě Karlovy univerzity, kde se věnuje románské

⁹⁰ Tamtéž, s. 296-301.

a germánské filologii. Studium dokončil s aprobací středoškolského učitele se zaměřením za německý a francouzský jazyk.⁹¹

Jeho myšlenky byly ovlivněné především zájmem o americkou pedagogiku, se kterou se při svých studiích seznámil na přednáškách i v knihách. Po smrti své ženy se vydává na dvě delší cesty do Ameriky, a to v letech 1922-1924 a 1925-1926. Přímo v Chicagu se stává učitelem na střední škole a zároveň se zapisuje na studia experimentální metody v psychologii a pedagogice, po dvou letech pokračuje na Madisonské škole, kde po příslušných konečných zkouškách získal nabídku práce v chicagské pedagogické⁹² laboratoři. Ve stejné době začíná pracovat i na své habilitační práci s názvem Psychologie a hygiena zkoušky. Jeho druhá cesta do Ameriky byla opět za vzděláním a tentokrát měl příležitost čerpat z myšlenek takových velikánů, jejichž jména hýbou světem pedagogiky dodnes, a to na New Yorkské univerzitě, kde přišel do styku s E. L. Thorndikem, jehož životopis přeložil do češtiny a pod J. Deweyem, ze kterého zřejmě čerpá svůj pragmatický přístup. Avšak Váňová udává, že nejsilnější následky zanechal v Příhodovi Thorndike se svou behaviorální psychologií, ze které se dostává ke kvantitativní pedagogice, která dává možnost veškeré výstupy měřit a objektivně hodnotit.⁹³ „*Byl významně ovlivněn i chicagskými učiteli-Holzingerem, zejména jeho využíváním statistiky v pedagogice. Busshwellem a jeho výzkumy elementárního čtení, Freemanem (psychologické výzkumy vyučování, zejména elementárního psaní) a Juddem (didaktické experimenty).*“⁹⁴

6.2.1 Cesta ke škole jednotné

Cesta, která nikdy nedošla svého konce, kvůli slabé podpoře učitelů, je i tak velkým dílem pro školství. Reforma byla připravována Reformní komisí (Koubek, Hanus, Příhoda) při škole vysokých studií pedagogických (dále jen ŠVSP). Významným činitelem se staly i sjezdy učitelů reformních škol a činnost brněnské společnosti Nové školy (O. Chlup, J. Uher), která se postupem času stala hlavním oponentem pro příhodovské reformy.⁹⁵

⁹¹ ŽIŽKOVÁ, Eva a DAUBNER, Juraj. *Václav Příhoda: (1889-1979): bibliogr. s biografickou částí*. Praha: Ústav školských informací, 1990. 67 s. Postavy čes. pedagogiky; Sv. 14. ISBN 80-211-0042-7., s. 8.

⁹² Department of Child study

⁹³ VÁŇOVÁ, Růžena, RÝDL, Karel a VALENTA, Josef. *Výchova a vzdělání v českých dějinách. IV. díl, 1. sv., Problematika vzdělávacích institucí a školských reform: (obecné školství 1848-1939): (střední školství a učitelské vzdělání 1914-1939)*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1992. 311 s. ISBN 80-7066-607-2., s. 132-133.

⁹⁴ VÁŇOVÁ, Růžena. *Československé školství ve 30. letech: (příhodovská reforma)*. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 1995. 40 s. Studia paedagogica, 10., s. 21.

⁹⁵ Tamtéž, s. 5.

Nový zákon, který by byl vydán státem byl stále v nedohlednu a pedagogická veřejnost přestávala věřit v nějakou změnu ze stran politických, a tak si od učitelského sjezdu dva roky po založení republiky, vytváří vlastní organizace, které by měly posunout reformu z pohledu vnitřního i vnějšího.

- 1) Československá obec učitelská (dále ČOU),
- 2) škola vysokých studií pedagogických (ŠVSP),
- 3) socialistická sdružení učitelská (SSÚ).

Tím je myšleno především odstranění herbartismu a zavedením vnitřně diferenciované jednotné školy s ohledem na potřeby žáků. Avšak do Příhody to byla pouhá myšlenka bez dalších výsledků.⁹⁶

Návrhy na změnu

- Třístupňové školství,
- školní rok/semestr,
- konsolidace předmětů,
- rozvržení učiva,
- osnovy předmětů,
- funkce školy mateřské s návazností na 1. stupeň,
- pojetí školy 1. stupně,
- pojetí školy 2. stupně (komenium).

Nyní jsme si v bodech shrnuli vše, co si probereme. Základním školským systémem se měla stát škola o třech stupních, která by začínala základní školou, na kterou by navazovala střední škola, ze které by mohl jít žák do praxe nebo pokračovat na vysokou školu. Postupně se tato koncepce měla snažit obsáhnout veškeré vzdělávání od mateřské školy až po vysokoškolská studia. Dále doufal ve zkrácení školního roku v semestr, ve kterém by si žák vždy vybral předmět a pokud by ho nesplnil, opakoval by jen ten jeden předmět, nemusel by tak zbytečně přicházet o celý rok studia tím, že musí opakovat znovu ročník. Konsolidace předmětů, kterých je zbytečně přebytek a zaměření se spíše hlouběji na ty hlavní. O rozvržení učiva a osnovách předmětů, jsme hovořili již v kapitole 6.1.2 O středních školách. Než začneme hovořit o školách prvního stupně, musíme se jistě zmínit ještě o školách mateřských, které měly usnadňovat přechod do školy prvního stupně. Chtěl, aby v mateřských školách psali

⁹⁶ Tamtéž, s. 7-8.

učitelé hodnocení dětí, zřejmě dokumenty ve smyslu dnešních diagnostických listů v mateřských školách.⁹⁷

Školy 1. stupně

Škola prvního stupně vychází z dobového pojetí školy obecné s cílem: „*řídít dětský vývoj od 6-11 let ve výchově (mravní i tělesné) je zde dán především vztahem k následujícímu stupni. Úkolem 1. stupně je připravit mládež pro vyšší vzdělávání, tj. poskytnout jí základní vědomosti a dovednosti aktivní pracovní metodou a vedením k samostatnosti.*“⁹⁸ Výchova měla být zaměřená na: „*cit pospolitosti a sociální uplatnění*“.⁹⁹

Změny se týkaly jen několika úprav v jednotlivých ročnících. V prvních dvou letech je určena jen vyučovací doba, kterou měl vyplnit učitel dle svého uvážení s ohledem na žáky a jejich zájem. Ve třetí třídě dochází k dělení výuky do specializovaných předmětů. Čtvrtá a pátá třída přechází na běžné a známé vyučovací předměty. Avšak se nemá stále zapomínat na metodu přiměřenosti učiva a přecházení k individuální práci s metodou problémovou nebo projektovou. V rámci prvního stupně se měly zřizovat i kurzy pro opožděné děti nebo děti. Mezi novinky u výuky předmětů můžeme zařadit předmět věcného učení, který se dělil na prvouku v prvních dvou ročnících a vlastivědu do pátého ročníku, která měla být nazývaná jako nauka o domově. Doporučení bylo navrženo i k výuce čtení, které mělo probíhat od prvního dne a psaní po půl roce po dobu dvou let.¹⁰⁰

Školy 2. stupně

Tento stupeň nazývaný také jako Komenium či vyšší škola národní, se díky vyžadované reformě středního školství, se kterým stále nebyla pedagogická společnost spokojená, zaslouhovala mnohem větší rozpracování. Zde docházelo k větvení na technickou a humanitní větev, které se dále dělily na klasické a moderní podle jazyků (latina oproti francouzštině) s možností volitelných předmětů. S ohledem na nově vznikající dějepis a přírodovědu v osnovách povinných předmětů. Předpokladem jazykové odlišnosti na těchto větvích byl zřejmě i stálá orientace vysokých škol na latinu, která byla v klasické humanitní větvi, ze které měli častěji odcházet žáci na vysokou školu, protože se počítalo s tím, že žáci technických oborů budou směřovat rovnou do praxe. Co se týká dosažené změny po vzoru škol 2. stupně, jsme si opět rozebrali výše v kapitole 6.1.2 O středních školách.¹⁰¹

⁹⁷ Tamtéž, s. 9-11.

⁹⁸ Tamtéž, s. 10-11.

⁹⁹ Tamtéž, s. 11.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 12-14.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 14-16.

6.2.2 Pokusné školy

Ministerstvo školství po dlouhém zvažování povolilo od 1. 9. 1929 otevřít několik pokusných škol, které jsou specifikované jako pokusné reformní měšťanské školy. Tyto školy bylo možné najít v Praze v Michli, Hostivaři, Nuslích, ve Zlíně, Humpolci, v Brně, Dobřichovicích a v dalších českých i moravských městech. Jejím hlavním úkolem bylo po dobu čtyř let zkoumat výsledky reformy v praxi, ze kterých by se pak mohla reformovat celá podoba českého školství. Před válkou stále ke slibované změně nedošlo, a tak v době poválečné, kdy školství mělo navázat na předešlé, demokratické myšlenky nebylo díky příchodu komunismu možné. Zákon o jednotné škole v platnost sice roku 1848 vychází, ale v okleštěné podobě, která opomíjela diferenciaci a individualizaci.¹⁰²

¹⁰² KASPEROVÁ, Dana. *Výchova a vzdělávání židovských dětí v protektorátu a v ghettu Terezín*. Vyd. 1. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2010. 224 s. Humanitas; sv. 1. ISBN 978-80-7308-327-4., s. 205.

7 VÁLEČNÁ A POVÁLEČNÁ LÉTA

České školství bylo pod dohledem říšského sekretáře K. H. Franka. Hlavní cíl výchovy byl spatřován ve vštěpování fašistické ideologie a zbavení se českých kořenů. Velmi silná ideologie se prodírala i do obsahů, především i do výběru učebnic, z nichž bylo 283 zcela odebráno z výuky. Přeživší materiály prošly tvrdou cenzurou, která zastiňovala veškeré myšlenky a dějiny neshodující se s ideologií. Dějepisáři byli masově přeškolení v duchu nového proudu. Postupně se zaváděla i němčina v měšťanských a obecných školách. Židovští žáci byli postupně vylučováni z výuky, až jim bylo vzdělání zakázáno zcela.¹⁰³

Obecná škola se zkrátila na čtyři roky a měšťanská nabývala na prestiži jako výběrová „Haupt Schule“ (škola hlavní), na kterou mělo přístup jen 35% žáků z obecných škol. Široký systém středních škol byl zúžen na chlapecké reálné a klasické gymnázium. Ve školním roce 1940/41, tak klesl počet gymnazistů více jak o polovinu. Školy odborné, ve kterých v tuto dobu byla spatřovaná budoucnost, měli na rozdíl od gymnázií velký nárůst studentů. Dívky studující reálné gymnázium, měly povinnost se věnovat praktické přípravě na budoucí role hospodyň a matek.¹⁰⁴ „Po říjnové demonstraci z roku 1939, byly 17. listopadu obsazeny studentské koleje, devět studentů bylo popraveno a dvanáct set převezeno do koncentračních táborů.“¹⁰⁵

7.1 Židovská otázka

Od roku 1939 z nutných finančních opatření docházelo k omezování studia židům. Nejprve se tyto zákazy týkaly všech německých škol, toto prohlášení platilo ode dne vyhlášení, a to od 13.2., kdy žáci přichází o možnost dochodit i školní rok. Středních škol se toto opatření týkalo až o čtyři měsíce později. 22. 9. 1939 vzešel nový zákaz, který zakazoval navštěvovat veškeré německé školy židům, a to i školy

¹⁰³ PRŮCHA, Jan, ed. *Pedagogická encyklopedie*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2009. 935 s. ISBN 978-80-7367-546-2, s. 43.

¹⁰⁴ Tamtéž.

¹⁰⁵ Tamtéž.

soukromé, židovští učitelé, kteří byli míšenci (1. nebo 2. stupně) měli také zákaz působení na veškerých německých školách.¹⁰⁶

Nadcházející rok se vyhlašuje i zákaz studia židů v českých lidových školách. Jediné školy, které ještě mohli navštěvovat, byly židovské školy v Praze, Brně a Ostravě. Vyloučení učitelé sháněli žáky k domácí výuce, která by jim mohla vzájemně pomoci. Jelikož to nezamezilo odtržení židů od vzdělání, bylo vyřčeno nařízení zakazující židům veškeré studium placené i neplacené studium. Končí i možnost návštěv středních škol bez možnosti dokončení maturit. Jediná šance, která by obohacovala židovské děti o vzdělání, byla ilegální výuka.¹⁰⁷

7.2 Terezínská výchova

Místo a doba nepříliš, ba vůbec ne, příznivá pro výchovu židovských dětí, která i přes to vše stojí za zmínku a velký obdiv veškerého úsilí vynakládaného od všech, kteří se ho účastnili. Děti a mládež žijící v tábore spadaly pod oddělení péče o děti a mládež (dále jen OPoDaM), zde se starali o děti ve věku od čtyř do šestnácti až osmnácti let. Vedení OPoDaM zajišťovalo personální a evidenční záležitosti. Výchovné oddělení obstarávalo volný čas dětí, sociální péče se starala o ošacení i jídlo.¹⁰⁸

Výchova v ghettu byla obtížná, jak popisuje Kasperová slova Janowitz: „*Jak má být, ale mládež vychovávaná k pospolitosti, kterou nespojují žádné ideály, která se nevyznačuje společným duchem společenství, jejíž charakteristický rys představuje provizování pod nímž se skrývá střet různých názorů a mínění?*“.¹⁰⁹ Výchova dětí měla být zaměřená především na hygienické návyky, bez kterých by to v ghettu nebylo možné přežít, měly být seznamovány s tradicemi a zvyky a především s historií. Vychovávání k lidskosti a v zájmu skupinové důležitosti. Výchova nezapomínala ani na umělecké prožitky, které měli v dětech zmocňovat příjemné pocity. Ve výchově byla viděna i naděje a šance v pokračování, ne jen tupé přijímání konce pro všechny.¹¹⁰

Dětské domovy byly původně nazývané Kinderheim (dětské domovy), po roce 1942 docházelo k dělení na Lehrlingsheim (učňovské domy) a Jugendheim (dětský domov) dělený dle pohlaví na Mädchenheim (dívčí) a Knabenheim (chlapecký). Každý

¹⁰⁶ KASPEROVÁ, Dana. *Výchova a vzdělávání židovských dětí v protektorátu a v ghettu Terezín*. Vyd. 1. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2010. 224 s. Humanitas; sv. 1. ISBN 978-80-7308-327-4., s. 47-50.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 50-83.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 108-110.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 116.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 116-130.

domov (obyvateli často v denících nazýván jako „heim“) se skládal s homogenní skupiny (pohlaví, věk, řeč) o velikosti dvaceti až třiceti dětí, jejichž limity nebyly přesně dodržované.¹¹¹ Děti byly odebírané rodičům za účelem lepších podmínek pro jejich výchovu, ale i zajištění lepšího příjmu potravy a dodržování hygieny.¹¹²

7.2.1 Chlapecký domov L 417

„ V ghettu platila tzv. zásada o nepolitickosti výchovy, která umožňovala každému vychovateli vést mládež dle svého přesvědčení. V ghettu „soupeřily“ výchovné směry zakládající se na sionistické, asimilantské a levicové orientaci.“¹¹³

L 417¹¹⁴Jeden z nejvýraznějších chlapeckých domovů, o kterém je zachováno poměrně velké množství dokumentů, byl jakýmsi vzorovým domovem s fungující samosprávou. Jejich domov se nacházel v bývalé terezínské škole, kde každá místnost představovala jiný domov, celkem jich bylo deset, ale číslo nebylo stabilní. Každý domov měl svůj hebrejský název po nějakém zvířeti, jako třeba lvíčata, vrabci, jestřábi nebo i Foglarovy bobří, vlajku, hymnu, pozdrav a dokonce i časopis, kde psali básně, povídky, romány, rozhovory i zajímavosti. Samospráva, která byla původně zavedena Eisingerem, který svou metodu čerpal z knihy, která popisovala individuální výchovu podle Dostojevského, se chlapci v jedničce¹¹⁵ ujali na výbornou. Měli na starosti disciplínu, hygienu, ale i mravní a estetickou stránku domova. Z časopisu s názvem Vedem, chlapců jedničky, je možné zjistit i jejich kulturní večerní přednáškový program, kde se dozvídáme, že jeden večer měli Wolkerovský večírek na uctění památky v rytmu jeho básní, přednášku o textilním průmyslu, národohospodářskou přednášku, večer klidu určený pro jejich četbu a samo-vzdělávání, další večer měli v duchu hebrejských písní i s přednesem árií z Prodané nevěsty. Bylo jim přednášeno i o sportu, psychologii, o staročeštině, šachu, kriminalistice.¹¹⁶

¹¹¹ Tamtéž, s. 130-134.

¹¹² Tamtéž, s. 120.

¹¹³ Tamtéž, s. 134.

¹¹⁴ Zkratka pochází z počátečního písmena názvu ulice (Langestrasse 4) a jejího očíslení, 17. je číslo domova.

¹¹⁵ dětské domovy v L 417 byly číslovány od 1-10.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 135-156.

7.2.2 Ilegální výuka

Vyučování terezínských dětí bylo velmi složité a hlavně stále protiprávní. Jediné, kde byla možnost učit děti novým vědomostem a návykům, byl kurs pro základní pracovní gramotnost židovských dětí (některé totiž nechápaly technické nákresy a požadavky na výkon práce), který měl probíhat ve třech okruzích:

- 1 Ruční práce,
- 2 kreslení,
- 3 zpěv.

V těchto kurzech byla dětem ilegálně dopřávána výuka podle osnov prvorepublikového školství, která probíhala v jejich domovech po dobu tří až čtyř hodin. Nepracující děti se učily ráno, pracující odpoledne po návratu z práce.¹¹⁷

Výuka byla vedena především dr. Brunem Zwickerem, který doufal v další životní šance terezínských dětí a nechtěl, aby jim hrůzy za terezínskými zdmi ubíraly šance na „normální“ život. Kultivace dětí byla brána i jako únik od všudypřítomných hrůz.¹¹⁸

Zajímavá byla i činnost Friedl Dicker-Brandeisové, která věřila v terapeutické účinky kresby na děti. Docházela především za českými dívkami v L 410, které podporovala v jejich tvorbě a kladla důraz do nezasahování do dětské individuality, podporovala je i věcně, nosila jim papíry, barvy, ale podněcovala v nich i fantazii a tvořivost. Umění by podle ní neměl stát ani nedostatek materiálu v cestě a každý učitel by v tom měl vidět podnět a výzvu k překonání se v orientaci na pomůcky, které byly známé. Na její podnět dívky ve sklepě domova vytvořily výstavu, která byla obdivovaná. Dětské kresby Brandeisová zkoumala i s dětskou psycholožkou a došly k závěru, že tvorba žákyním pomáhá v jejich individuální svobodě a překonání těžkých dnů.¹¹⁹

7.3 Poválečné dění

V květnu 1945 bylo školství v rukou ministerstva školství a osvěty pod vedením Z. Nejedlého. Během léta a podzimu mohli všichni žáci, kteří nemohli dokončit vzdělání, složit maturitní zkoušku. Německé školy byly na podzim zrušeny. Lidové školství bylo obnoveno v podobě, kterou mělo v době před válkou s doplněním ruského

¹¹⁷ Tamtéž, s. 167.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 156-157.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 161-178.

jazyka a politické výchovy. Střední školství mělo podobu okupační, takže se neobnovovala zrušená odvětví.¹²⁰

Vysoké školy taktéž nabízeli dokončení studia pro vyřazené studenty před válkou a docházelo k hojnému obnovování činnosti univerzit. Ze zákona byla dána i povinnost zřizování pedagogických fakult.¹²¹

V Nejedlého díle *O výchově a vzdělávání*, je možné vyčíst, ač subjektivní, tak přeci pohled občana na školní dění a také význam nového zákona, který nebyl ani za první republiky vydán, což jasně konstatuje ve své tvorbě. „*Když národ po válce opět začínal žít, zasloužil si více než školské zákony z roku 1869, zasloužil si zákon, důstojný národa Komenského.*“¹²²

Zdůrazňoval potřebu výchovy nové generace a jako jediný možný nástroj k tomu viděl jednotnou školu, která nebyla v takovém obraze, v jakém ji zastával např. Příhoda, nejednalo se tedy o školu jednotnou, přesto vnitřně diferenciovanou, jak udávaly požadavky první republiky. Tato jednotná škola byla definována zákonem z roku 1948 a zaměřovala se na výchovu od mateřské školy až po střední. Vysoké školy byly natolik odlišné od předchozích stupňů, že zasluhovaly samostatný zákon. Pokrok viděl i v tom, že už se nejedná jen o elementární výuku, ale že tento nový zákon poskytne všem občanům alespoň nižší střední vzdělání. Při přednesu návrhu nového zákona na národním shromáždění doufal v přijetí myšlenky mezi učiteli a schválení sněmovnou, čehož se dočkal.¹²³

Podle Nejedlého byla jednotná škola chápána lépe veřejností než profesorstvem, které svými námitkami o chybějící vnitřní diferenciaci se snažili jen zbytečně vytvářet složitý, nefungující systém, a tak zmařit veškeré snahy reformy. Lidé i z těch nejpoškozenějších vesnic se tak těšili na nové školy, že začali ve svém volném čase kopat základy nebo stavět budovy pro budoucí školy, jelikož se nemohli dočkat, až budou mít pro své děti lepší školu. Obavy ze zlidovění školy, které panovaly v předcházejících letech, byly prý zbytečné a zapojení občanů do školských akcí ji více přibližovali všem, a tak stoupal i zájem o vzdělávání.¹²⁴

Nejedlý ve svých člancích o výchově, učitelích, ale i o politice byl značně zaměřen na SSSR, ve kterých viděl jedinou spásu našich zemí. Ostře vystupoval i proti všem, kteří nesouhlasili s jeho názory, považoval se za velmi inteligentního

¹²⁰ PRŮCHA, Jan, ed. *Pedagogická encyklopedie*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2009. 935 s. ISBN 978-80-7367-546-2., s. 43.

¹²¹ Tamtéž, s. 44.

¹²² NEJEDLÝ, Z. *O výchově a vzdělání*. 1. vyd. Praha: SPN, 1953. 379 s. Dědictví Komenského, s. 248.

¹²³ Tamtéž, s. 251-253.

¹²⁴ Tamtéž, s. 254-258.

a vzdělaného člověka a odpor vůči jeho myšlenkám bral tak, že jeho nadčasovost nemůže být prostým nevzdělancem, jako byl ten, kdo si s ním dovolil nesouhlasit, pochopena.

ZÁVĚR

Výchova a vzdělávání patří k našim životům již od narození a provází nás po celý život, i když si to spousta lidí neuvědomuje. Vždy jsme někým vedeni a vzdělávání podle předem promyšlených osnov a cílů. Většinu didaktických postupů popsal právě Komenský a jeho následovatelé jen přebírali a zaváděli jeho myšlenky v praxi. Každá doba měla své velké myslitele, kteří posunuli školství dál a stojí za zmínku, ale vše je časově limitované, nikdy by školství nemohlo stačit vývoji společnosti bez obměny svých struktur, obsahů a nabídek. Ať se to lidem líbí, nebo ne, změny jsou zde potřebné.

Cílem autorčiny bakalářské práce Historický vývoj českého národního školství 1774-1948 bylo zmapovat stěžejní fáze vývoje od dob Marie Terezie po konec druhé světové války. V první kapitole je kladen důraz na potřebu rozvoje odborně vzdělaných lidí, který ústí v přeměně feudální společnosti v kapitalistickou. S tímto obdobím je spojena i politizace školského systému, který byl v rukou státu od 70. let 18. století, a to zásluhou Papežovy breve o zrušení Jezuitů, kteří do té doby zakládali nejvíc škol. Nový školský systém vyžadoval i nový řád, který do monarchie zavedl několik odborníků, a tak je další jasnou částí život a přínos J. I. Felbigera a F. Kindermanna pro naše školství. Felbiger během své působnosti v Prusku prosadil povinné vzdělávání učitelů a vytvořil takzvanou Zaháňskou metodu. Pruské školství bylo na vysoké úrovni, a proto byl tak výraznou osobností své doby, která se dále zapříčinila i o náš první školský řád, který vyšel v platnost roku 1774 pod názvem Všeobecný školní řád pro německé normální, hlavní a triviální školy ve všech císařských dědičných zemích. Mezi jeho nejvýznamnější díla můžeme zařadit Methodenbuch, ve které se rozebírala příprava učitelů na vyučovací proces, především na pospolnou metodu, do které zahrnujeme pospolné čtení, písmenkovou metodu a tabelární neboli obsahovou metodu. Kindermann byl pro změnu proslulý svou tvrdou prací v Kaplicích, a to především ve školské správě, jeho škola se stala vzorem pro celou monarchii. Úspěchy sklízel především ve snaze propojení vědomostí s praxí, to bylo nazýváno jako výchova k industrii, která měla vymýtit chudobu. Byl velkým zastáncem didaktických pomůcek při výuce a sám dokonce vychodil s žáky všechny ročníky, aby nedocházelo ke zbytečnému přetěžování žáků, protože věděl, že co nezvládne sám, nemůže chtít po žácích. Další období může být hodnoceno jako naprostý úpadek veřejného školství, kdy Leopold II. přenechává moc nad školstvím opět církvi z důvodu

nezájmu o vzdělávání občanů, a tak hlavní dění se přesunulo do soukromých škol. Zde se stal výraznou tváří K. S. Amerling, který zakládal obrozenecké organizace jako Stálci, Vydavatelství klasiků a tak podobně. Však jeho nejvýznamnější prací bylo „všeučiliště“ Budeč, ve kterém se probudili základy institucionálního celoživotního učení, které probíhalo pro širokou veřejnost, také pro učitele, kteří již pracují, a dále také pro zemědělce. Brzy však přišla revoluce, od které si každý sliboval mnohem víc, než ve skutečnosti přinesla. Struktura školství v roce 1848 byla totožná jako v roce 1774, kdy byly školy normální, hlavní a triviální. Při hlavní škole, kde byl ředitelem Amerling, byl zbudován přípravný kurs pro učitele. O rok později došlo k reformě středního školství, která je známá jako Exner-Bonitzova reforma. Gymnázium zde získává přípravnou úlohu pro vysokou školu tím, že se jeho délka zvyšuje na šest let z původních čtyř, a zastává tak činnost artistické fakulty. Gymnázium bylo zaměřené především na výuku jazyků, a tak docházelo k zanedbávání reálií. Z tohoto důvodu vznikaly nové školy zaměřené na přírodní vědy, které se nazývaly Reálky. Roku 1866 došlo ke zrovnoprávnění zemských jazyků na ústavní úrovni a do škol se mohla navracet čeština. Jeden z posledních dokumentů, který byl stěžejním dokumentem, až na malé úpravy do doby po druhé světové válce, byl tzv. Velký květnový zákon (25. 5. 1869). Tato listina stanovovala povinnou a především vymahatelnou docházku. Vymezen byl i dohled nad školskými ústavami, který prováděly rady zemské, okresní a místní. Byl stanoven i počet žáků na učitele a zároveň zajišťoval práva učitelů. Učitelé museli být odborně vzdělaní s praxí na cvičných školách a nově vznikl i nárok na penzi. Během první republiky byl tento zákon poupraven, zrušil se celibát učitelek, vzniklo právo na studium v mateřském jazyce pro všechny menšiny splňující požadavky. Po dlouhém čekání vyšel zákon, který je známý jako „Malý školský zákon“. Tímto zákonem byla prodloužena školní docházka na osm let, zavedla se koedukace, snížil se počet žáků ve třídách a zasloužil se i o rovnoprávnost mezi učiteli a učitelkami. V této době již započaly snahy o prosazení a vymezení školy jednotné, která by byla vnitřně diferenciovaná a uspokojovala by potřeby státu i žáků. S nástupem druhé světové války však docházelo k velkým změnám a za zmínku stojí především ilegální židovská výuka, která vznikla z důvodu vyloučení židů ze škol a zákazu jejich veškerého vzdělávání. I přes veškeré těžkosti, se kterými se v koncentračních táborech potýkali, doufali všichni v lepší zítřky, a proto připravovali mladší generace na život po válce, aby se uchovaly zvyky a tradice, aby si děti, až vyrostou, mohly najít důstojné zaměstnání. Po válce došlo ke konečnému prosazení

jednotné školy, která se nepodobala původnímu plánu, ale i přes to se těšila velké náklonosti občanů.

Jako další část k prozkoumání doporučuje autorka rozšíření o další typy škol, které na našem území vznikaly, především se zaměřením na dívčí školy a spolky.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

FELBIGER, J. I. et al. *Felbiger a Kindermann: reformátoři lidového školství*. 1. vyd. V Praze: Státní pedagogické nakladatelství, 1986. 214 s. Z dějin pedagogiky; sv. 26.

FELBIGER, J. I. *Methodenbuch fuer Lehrer der deutschen Schulen in den kaiserlich-koeniglichen Erblaendern, darinn ausfuehrlich gewiesen wird, wie die in der Schulordnung bestimmte Lehrart nicht allein ueberhaupt, sondern auch insbesondere, bey jedem Gegenstande, der zu lehren befohlen ist, soll beschaffen seyn. Nebst der genauen Bestimmung, wie sich die Lehrer der Schulen in allen Theilen ihres Amtes, ingleichen die Direktoren, Auffeher und Oberauffeher zu bezeigen haben um der Schulordnug das gehoerige Genuegen: Kniha methodni pro učitelé českých Sskol w cýsařských královsckých zemich, w niž důkladně, a zdádmě se okazuje, jakby w sskolnjm řadu určitý způsob včeni netoliko wesměs, ale y zwlásstně, při každé k učeni nařizené věcy, zřiditi se měl. Mimo přimozpráwného vstanoweni, jakby se učitelowé sskolni we wssech dilech swého auřadu, též podobně Riditelowé zachowati měli, by sskolnimu řadu náležitě zadost včiniili.* [online]. Praha: c. k. školská knihtiskárna, 1777, 17. 4. 2014 [cit. 2015-02-13]. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=c4BcAAAACAAJ&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=falsehttps://www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/amerl.html

HLEDÍKOVÁ, Z., J. JANÁK a J. DOBEŠ. *Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005. 568 s. ISBN 80-7106-709-1.

HOFFMANNOVÁ, E. A K. AMERLING. *Karel Slavoj Amerling*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1982. 284 s., [32] s. obr. příl. Odkazy pokrokových osobností naší minulosti; sv. 66.

KASPER, T. a D. KASPEROVÁ. *Dějiny pedagogiky*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2008. 224 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-2429-4.

KASPEROVÁ, D. *Výchova a vzdělávání židovských dětí v protektorátu a v ghettu Terezín*. 1. vyd. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2010. 224 s. Humanitas; sv. 1. ISBN 978-80-7308-327-4.

NEJEDLÝ, Z. *O výchově a vzdělání*. 1. vyd. Praha: SPN, 1953. 379 s. Dědictví Komenského.

PRŮCHA, J. ed. *Pedagogická encyklopedie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2009. 935 s. ISBN 978-80-7367-546-2.

RAKOUSKO-UHERSKO. *Zákon branný daný dne 5. prosince 1868: s abecedním ukazovatelem*. V Praze: Tiskem a nákladem dra. Ed. Grégra, 1869. 32 s.

ŠIMEK, F. ed. *Nejdůležitější zákony a nařízení u věcech školstva obecného*. 5. vyd. Plzeň: Nákladem Arnošta Pešla, 1895. 112 s., 3 složené l. příl.

VÁŇOVÁ, R. *Československé školství ve 30. letech: (příhodovská reforma)*. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 1995. 40 s. *Studia paedagogica*, 10.

VÁŇOVÁ, R., K. RÝDL a J. VALENTA. *Výchova a vzdělání v českých dějinách. IV. díl, 1. sv., Problematika vzdělávacích institucí a školských reforem: (obecné školství 1848-1939): (střední školství a učitelské vzdělání 1914-1939)*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1992. 311 s. ISBN 80-7066-607-2.

ŽIŽKOVÁ, E. A J. DAUBNER. *Václav Příhoda: (1889-1979): bibliografie s biografickou částí*. 1. vyd. Praha: Ústav školských informací, 1990. 67 s. *Postavy čes. pedagogiky*; Sv. 14. ISBN 80-211-0042-7.

Seznam použitých zahraničních zdrojů

Allgemeine Schulordnung für die deutschen Normal-, Haupt- und Trivialschulen in sämtlichen Kaiserlich-Königlichen Erbländern [online]. Wien, 19.5.2011 [cit. 2015-02-09]. Dostupné

z:http://books.google.cz/books/about/Allgemeine_Schulordnung_f%C3%BCr_die_deutsch.html?id=SmFJAAAcAAJ&redir_esc=y

Weber, N. (1909). Johann Ignaz von Felbiger. In: *The Catholic Encyclopedia*[online]. New York: Robert Appleton Company. [3. 1. 2015] Dostupné z: <http://www.newadvent.org/cathen/06027a.htm>

Seznam použitých internetových zdrojů

Kindermann F. In: *Vyšehradská kapitula* [online]. 2012/ 2012 [cit. 2015-14-1]. Dostupné z:<http://www.kkvys.cz/obrazova-a-portretni/ferdinand-kindermann-20-9-1740-25-5-1801/>

JAKUB, M. Buquoyové. In: *Encyklopedie Český Krumlov* [online]. 2006/ 2015 [cit. 2015-01-14]. Dostupné

z:http://www.encyklopedie.ckrumlov.cz/docs/cz/region_histor_buqoyo.xml

Johann Ignaz von Felbiger. In *Wikipedie* [online]. 2008. [12. 12. 2014]. Dostupné z:

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Johann_Ignaz_Von_Felbiger.jpg

SEZNAM ZKRATEK

Tzv.	takzvaný/á/é
tj.	to jest
k.	korun
UÚ	učitelský ústav
ŠVSP	Škola vysokých studií pedagogických
ČOU	Československá obec učitelská
SSU	socialistická sdružení učitelská
OPoDaM	Oddělení péče o děti a mládež
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik

SEZNAM OBRÁZKŮ A TABULEK

Seznam obrázků

Obrázek 1: Johan Ignác Felbiger.....	12
Obrázek 2: Všeobecný školní řád.....	13
Obrázek 3: školní list pilnosti (1. část).....	18
Obrázek 4: školní list pilnosti (2. část).....	19
Obrázek 5: Ferdinand Kindermann.....	29

Seznam tabulek

Tabulka 1: Hodnocení žáků.....	43
--------------------------------	----

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A – Ukázka textu Methodenbuch.....	I
Příloha B – Dotace hodin na školách obecných	II
Příloha C – Třídní kniha	III
Příloha D – Docházka a prospěch.....	IV
Příloha E – Čtvrtletní hodnocení	V
Příloha F – Propouštěcí listina	VI
Příloha G – Propouštěcí vysvědčení.....	VII
Příloha H – Žádost o připuštění k učitelské zkoušce dospělosti	VIII
Příloha CH – Titulní strana Vedem.....	IX
Příloha I – Ukázka z časopisu Vedem	X

PŘÍLOHY

Příloha A – Ukázka textu Methodenbuch

29

6) Při vyřknutí každého slova Učitel na přešepsanau začáteční písmenu onoho slova, které žácy vyřknauti mají, prstem neb prautkem vřazuje.

7) Po první řadě, neb po prvním dílu každé delší řady následuje druhý, který se opět řze navrženj začátečních písmen a weystrádné opáčení w paměť nweđe.

8) Když se pak již y druhému dílu žácy také navčili, tehdy se k poslednímu tomuto zase wždycky prvnější dílowé přibřagj, až se celý ten článek, nebo wšeccko to, co dětem w jednom autahu nahoditi chce, docela skonč.

9) Když pak se to celé již dosti často zopáčeš, smaže se několi písmen gačo znenadání, a nechá se wíce žáků okusyti, zdaliž bez takových písmen přede celau věc wypořáditi uměgj.

10) Poweďeli se to, tehdy se celý nápis wmaže, a nechagj se mnozí žácy posobě bez pomocy začátečních písmen, co již tak často opáčeli, zpasměti odřikáwari.

11) Paklíby se to ještě dobře, a neb bez mnohých chyb nedarilo; tehdy té práce lito býti nemusí, zase nový nápis učiniti.

12) Může se to také řze některého gemného žáka, který se tu věc již navčil, napsat nechati, by se druzý příkladem jeho k rovné pozornosti pozpudili.

To

Zdroj¹²⁵

¹²⁵ FELBIGER, Johan Ignác. *Methodenbuch*

[eKniha]. Praha: c. k. školská knihtiskárna, 1777, 17.4.2014 [cit. 2015-02-13]. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=c4BcAAAacAAJ&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=falsehttps://www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/amerl.html

Příloha B – Dotace hodin na školách obecných

Rozdělení hodin veškerých kategorií škol obecných. Tab. I.

Vyučovací předmět	Nejednotlivá škola		Dílná jednotlivá škola		Dvoutrídí škola obecná		Trojtrídí škola obecná			Čtyřtrídí škola obecná				Pětistrídí škola obecná				Šestistrídí škola obecná				Sedmičtrídí škola obecná				Osmiřtrídí škola obecná												
	I.	II.	III.	1. třídy	vyšší	I. tř.	II. tř.	I. tř.	II. tř.	III. tř.	I.	II.	III.	IV.	I.	II.	III.	IV.	V.	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.					
	odděl.		skupina		1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8.		1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8.			1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8.				1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8.				1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8.				1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8.																
	školní rok		školní rok		školní rok		školní rok			školní rok				školní rok				školní rok				školní rok																
Náboženství	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2					
Vyuč. jazyk	12	10	10	8	5	5	5	12	12	10	10	12	10	8	8	8	8	12	10	9	6	6	6	12	10	9	9	6	4	4	12	10	9	9	6	4	4	3
Počty a nauka o tvarech měř.	4	4	5	3	3	3	3	4	4	4	4	5	5	4	4	4	4	4	4	5	5	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	
Přírodověda	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	
Země-dějepis	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	
Psaní	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	
Kreslení	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	
Zpěv	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Tělocvik	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Ženské ruční práce																																						
Týdní počet vyučov. hodin	19	25	28	14	15	17	17	19	23	28	28	19	23	25	25	28	28	19	21	21	26	26	28	28	19	21	23	25	26	28	28	19	21	23	25	26	28	28

Kde přírodověda oddělena, svědčí hořejší číslo přírodopisu, dolejší přírodopytu.
Kde dvoji udání pod sebou, platí hořejší pro chlapce, dolejší pro dívky.
Počet hodin pro ženské ruční práce na školách 1-, 2-, 3- a 4trídích ustanoví dotýčný školní úřad.

Zdroj¹²⁶

¹²⁶ ŠIMEK, František, ed. *Nejdůležitější zákony a nařízení u věcech školstva obecného*. Vyd. 5. Plzeň: Nákladem Arnošta Pešla, 1895. 112 s., 3 složené l. příl.

Příloha C – Třídní kniha

Vzorec 4.

Třídní kniha

trídy oddělení třídní školy

v

Školní rok 18

Měsíc	den	Počet scházejících										Počet pozdě př									
		srpen	září	říjen	listopad	prosinec	leden	únor	březen	duben	květen	červen	červenec	srpen	září	říjen	listopad	prosinec	leden	únor	březen
1	dopoledne																				
	odpoledne																				
2	dopoledne																				
	odpoledne																				
3	dopoledne																				
	odpoledne																				

T ý d e n		Probrané učivo (a dané úlohy)	
číslo řadné	ode dne do dne měsíce	z	z

Zdroj¹²⁷

¹²⁷ Tamtéž.

Příloha D – Docházka a prospěch

Katalog školní.
Výkaz docházky a prospěchu

Žák _____ třídy obecné školy v _____
Školní rok 18____.

Školní zprávy vydány: I. dne _____ II. dne _____ III. dne _____ IV. dne _____

správce školy. _____ třídní učitel. _____

1.	2.	3.	4.															
Číslo řadné	Žák ...	1. Jméno a příjmení 2. Stav 3. Obydlí 4. náboženství	Ž á k															
a) výkazu b) matricy			ve čtvrtletí				I.	II.	III.	IV.	ve čtvrtletí				I.	II.	III.	IV.
a)	1.	otec neb poručníka:	choval se									v počtech spojených s naukou o tvarech měřických						
	2.	1.	učil se									v přírodopise a přírodopytě						
b)	3.	stravovatele:	prospěl									v zeměpise a dějepise						
	4.	1.	ve čtení									v kreslení						
		2.	v psaní									ve zpěvu						
		3.	v mluvnici a pravopise									v ženských pracích ručních . .						
		3.	v jazyce vyučovacím									v tělocviku						
			v pis. proslovení									zameškal omluvených						
												půldni neomluvených						

5.		6.															7.	8.																
		Výkaz docházky školní															Žák	Po- zname- nání																
Měsíc	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17		18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	1. do školy začal choditi a) vůbec b) do zdejší 2. ze školy	
srpen .																																	1. a) _____ b) _____	
září . .																																	2. _____	

Zdroj¹²⁸

¹²⁸ Tamtéž.

Příloha E – Čtvrtletní hodnocení

Vzorec 1.

Obecná škola třídní v

Číslo
Školní rok 18

Školní zpráva.

....., narozen dne m. 18

v, žák oddělení třídy,

		I.	II.	III.	IV.
ve čtvrtletí					
choval se					
učil se					
prospěl					
v náboženství					
ve čtení					
ve psaní					
v jazyce vyučovacím	v mluvnici a pravopise				
	v písemném proslovení				
v počtech spojených s naukou o tvarech měřických					
v přírodopise a přírodopytě					
v zeměpise a dějepise					
v kreslení					
ve zpěvu					
v ženských pracích ručních					
v tělocviku					
zameškal půldní	omluvených				
	neomluvených				
Zpráva vydána dne					
Žák t způsobil postoupiti do vyšší					
Podpisy		správce školy	třídního učitele	rodičů neb jejich zástupců	
Čtvrtletí	I.				
	II.				
	III.				
	IV.				

Zdroj¹²⁹

¹²⁹ Tamtéž.

Příloha F – Propouštěcí listina

Vzorec 3. Tab. II.

Číslo

Vysvědčení
na odchodnou ze školy.

.....

..... narozen..... dne

v....., žák..... třídy..... oddě-
lení..... třídní obecné školy v.....,
navštěvovav učení po..... let....., propouští se,
hledíc k § 15., odstavec 2. školního a vyučovacího
řádu pro obecné školy, tímto vysvědčením ze školy
a zproštuje se povinnosti k další návštěvě školní.

Na obecné škole v.....

dne..... 1. 18.....

.....
správce školy.

Zdroj¹³⁰

¹³⁰ Tamtéž.

Příloha G – Propouštěcí vysvědčení

Vzorec 2.

Číslo

Vysvědčení

na propuštěnou ze školy.

.....

narozen dne m. l. 18 v

chodil do školy od do,

posledně do oddělení třídy třídní

obecné školy v,

choval se

učil se

prospěl v jednotlivých předmětech učebních:

v náboženství

ve čtení

ve psaní

v jazyce vyučovacím } v mluvnici a pravopise

 } v písemném proslovení

v počtech spojených s naukou o tvarech měřických

v přírodopise a přírodozpytě

v zeměpise a dějepise

v kreslení

ve zpěvu

v ženských pracích ručních

v tělocviku

Ježto žák t tudíž školním zákonům (§ 21. říšsk. zák. o školách obecných ze dne 2. měs. května l. 1883) zadost učinil....., vysvědčením tímto ze školy se propouští a povinnosti nadále do školy choditi se zproštuje.

Na obecné škole v.....

dne m. l. 18.....

.....

správce školy.

Stupnice známek.

Zdroj¹³¹

¹³¹ Tamtéž.

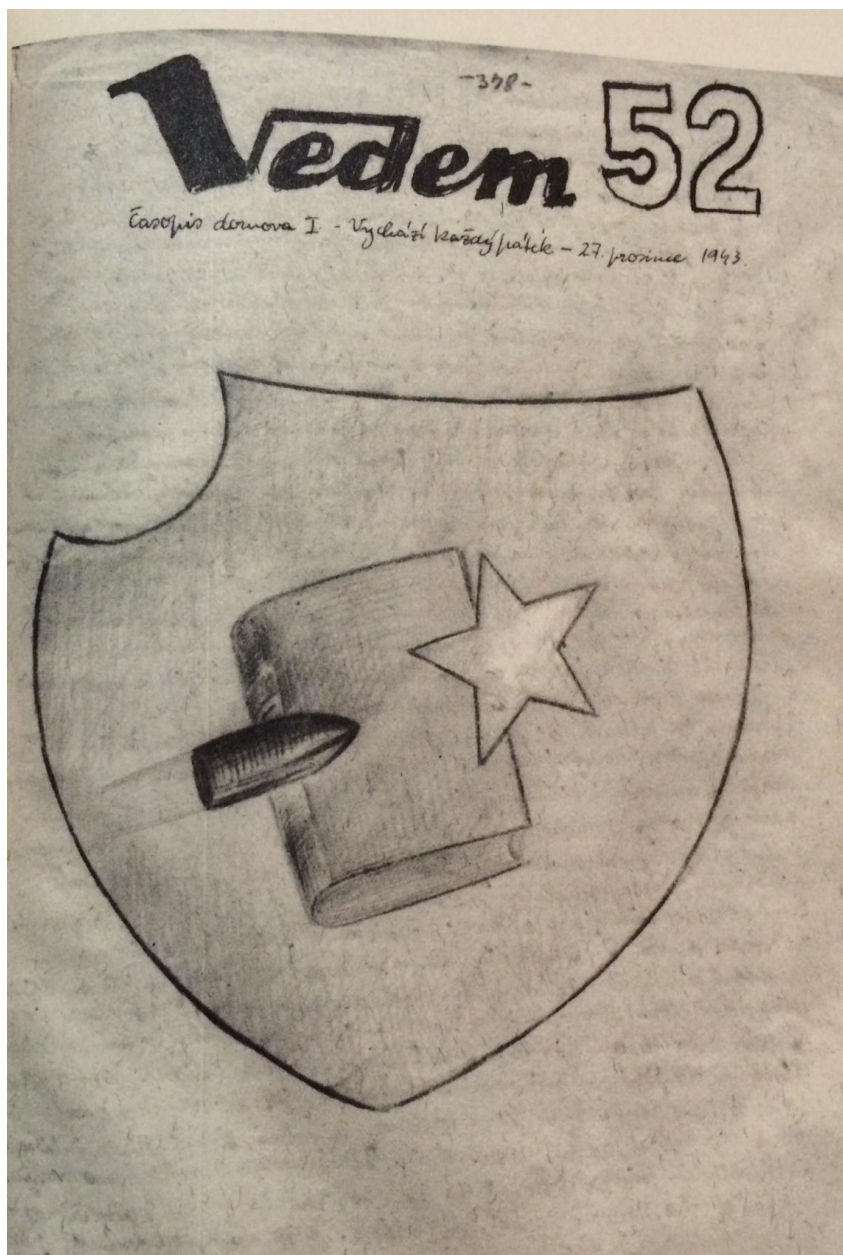
Příloha H – Žádost k připuštění k učitelské zkoušce dospělosti

(Rubrum.)	<u>Vzorec 6.</u>
Slavné ředitelství c. kr. učitel- ského ústavu <u>v N.!</u> N. N., výpomocný podučitel při ... třídní škole obecné v ... , prosí, aby ku konci šk. r. 18.. ke zkoušce učitel- ské dospělosti byl pří- puštěn. S přílohami A.—F.	Žádost za připuštění ke zkoušce dospělosti učitelské. Slavné ředitelství c. kr. učitelského ústavu! Ve vší úctě podepsaný prosí, aby ke konci šk. r. 189... ke zkoušce dospělosti učitelské byl pří- puštěn; žádost svoji podporuje těmito důvody: A. 1. Jest mu dle připojeného křestního listu A. let. B. 2. Dle lékařského vysvědčení B. jest k zastá- vání úřadu učitelského tělesně způsobilý. C. 3. Dle přílohy C. jest dosavadní chování jeho zcela bezúhonné. D. 4. Dle přílohy D. nabyl vysvědčení maturit- ního na gymnasiu v N. 5. Dle vysvědčení slavné c. kr. okresní školní rady v ze dne .. m. r. (příl. E.) působí od 18 .. jakožto výpomocný pod- učitel při ... třídní obecné škole v s pro- spěchem dobrým. F. 6. Příloha F. obsahuje stručné vylíčení jeho života. V dne .. m. r. 18 .. N. N., výpomocný podučitel.

Zdroj¹³²

¹³² Tamtéž.

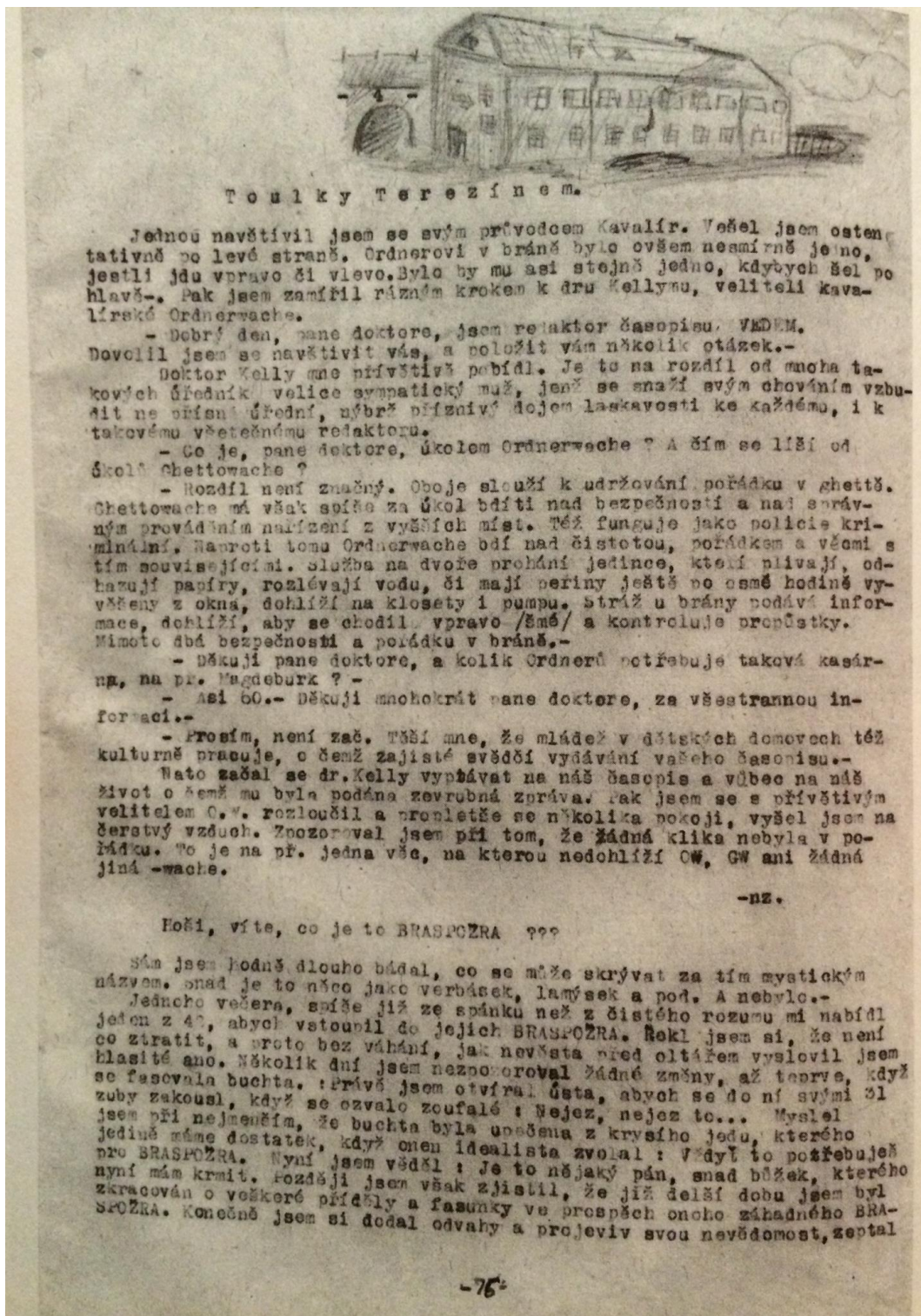
Příloha CH – Titulní strana Vedem

Zdroj¹³³

¹³³KASPEROVÁ, Dana. *Výchova a vzdělávání židovských dětí v protektorátu a v ghettu Terezín*. Vyd. 1. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2010. 224 s. Humanitas; sv. 1. ISBN 978-80-7308-327-4., s. 199.

Příloha I – Ukázka z časopisu Vedem

Zdroj¹³⁴

¹³⁴ Tamtéž, s. 200.

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Dominika Špičková

Obor: Vzdělávání dospělých

Forma studia: Prezenční studium

Název práce: Historický vývoj českého národního školství 1774-1948

Rok: 2015

Počet stran textu: 57

Celkový počet stran příloh: 10

Počet titulů českých použitých zdrojů: 13

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 2

Počet internetových zdrojů: 4

Vedoucí práce: PhDr. Jan Mattioli, Ph.D.